

**POST-EGEMEN ANAYASA MECLİSLERİNE MENFİ BİR ÖRNEK
OLARAK ŞİLİ ANAYASA KONVANSİYONU**

**CHILEAN CONSTITUTIONAL CONVENTION AS A NEGATIVE
MODEL FOR POST-SOVEREIGN CONSTITUTIONAL ASSEMBLIES**

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT*

ÖZ

Anayasa Konvansiyonu, 19 Ekim 2019'da Şili'de meydana gelen geniş çaplı protestoların bir sonucu olarak siyasi partilerin mutabakatıyla kurulmuştur. Konvansiyon, güncel teorik tartışmaların ışığında post egemen anayasa yapım yöntemlerine göre kurulmuş bir anayasa meclisidir. Cinsiyet eşitliği prensibi ile üyelerinin yarısının kadın olması, dahası komite çalışmalarında da aynı prensibi uygulaması bakımından dünyada bir ilk olmuştur. Demokratik temsili ön plana çıkarması ve siyaset ile ilintili olmayan bağımsız adayların sayısal üstünlüğünün bulunması da Konvansiyonu diğer örneklerden ayırmaktadır. Fakat Konvansiyon, ürettiği anayasa metnini halka kabul ettirmekte başarılı olamamıştır. Konvansiyon'un ürettiği metin bir yana, kendisi de fonksiyonel anlamda verimli bir şekilde çalışmamıştır. Tabii ki bir anayasa yapım sürecinin başarısız olması birden çok faktörün bir araya gelmesinin bir sonucudur. Fakat bu konuda kök nedenin, meşruiyet kaybı ile fazla demokratik olma çabasındaki Konvansiyon olduğunun ifade edilmesi mümkündür. Zira gerek cinsiyet eşitliği paritesine göre tesis edilen formasyonu gerekse çalışmalarının son

* Polis Akademisi İç Güvenlik Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi ve Hukuk Bilimleri Bölüm Başkanı
davuthangazi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8255-5234

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

derece şeffaf yapılmış olması gibi belli başlı hususlar buna örnek teşkil edebilir. Diğer yandan Konvansiyon'un çalışma usul, prensip ve prosedürlerinin hazırlığında da birden çok aktörün yer alması, bunların fonksiyonu bakımından menfi etki yaratmıştır. Netice olarak Konvansiyon; halk ve siyasetten izole olmuş, uzlaşıya varmakta zorluk çeken, tek bir hedef doğrultusunda hareket edemeyen ve tutarlı bir metin üretemeyen bir yapıya dönüşmüştür. Halkın dikkati nazarından kaçmayan tüm hususlar neticesinde, 2022'de yapılan referandum ile Konvansiyon'un taslağı halk tarafından reddedilmiştir. Fakat Şili Anayasa Konvansiyonu, anayasa yapım süreç ve yöntemleri konusunda literatüre katkı yapabilecek durumdadır. Bir anayasa meclisinin nasıl oluşmaması ve çalışmaması konusunda evrensel bir negatif model olarak araştırmacılara veri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktivasyon Hatası, Anayasa Konvansiyonu, Demokratik Anayasa Yapımı, Şili Anayasa Yapımı, Post-Egemen Model

ABSTRACT

The Constitutional Convention in Chile was established through a political agreement following widespread protests in October 2019. This assembly was grounded in the principles of post-sovereign constitution-making and contemporary theoretical discourse. Notably, it was unprecedented in its gender parity, with half of its plenary and committee members being women. The Convention's approach to democratic representation and inclusion of independent members distinguished it from other assemblies. However, it ultimately failed at the referendum stage. Beyond the constitutional text, the Convention struggled to operate effectively and functionally. The failure of a constitution-making process is typically multifaceted, but a primary factor in this instance was the issue of legitimacy, exacerbated by the Convention's attempt to be excessively democratic. Its formation based on gender parity and its extensive transparency serve as pertinent examples. Additionally, the involvement of multiple actors in developing the Convention's methods, procedures, and principles negatively impacted its functionality. Consequently, the Convention became disconnected from the public and political spheres, failed to achieve consensus, lacked task orientation, and was unable to produce a coherent text. The public's awareness of these issues led to the proposal's rejection in the 2022 referendum. Nonetheless, the Convention remains valuable to constitutional scholarship, offering insights into a universal negative model of how a constitutional assembly should not be structured or operate.

Keywords: Activation Failure, Constitutional Convention, Democratic Constitution-making, Chilean Constitution-Making, Post-Sovereign Model

GİRİŞ

Modern anayasacılığın tebarüz eden vasfı, anayasa yapımına marginal grupları ve temsil kabiliyeti zayıf olan kesimi dahil etmeye çalışması olarak ifade edilebilir. Bunun yanı sıra halkın, anayasa yapımına doğrudan katılımı hususu da giderek artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Sonuç olarak anayasa yapım sürecinin meşruiyeti de bahse konu aktörler ile doğru orantılı olarak görülmektedir. Meşruiyet ve bahse konu aktörler arasındaki ilişkinin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar öne çıktığı ve merkezi konumu teşkil ettiği gözlemlenilmektedir (Fishkin, 2011: 247, 260; Elster, 1998: 97, 122; Reuchamps and Welp, 2023).

Fakat bu durumun, anayasa meclislerinde temsil meselesi ile birlikte ele alındığında anayasa yapımı bakımından zorlayıcı olduğu da aşikârdır. Küresel anlamda örneklere baktığımızda bunu açıkça görebilmek imkanına sahibiz (Heiss and Suarez, 2024: 282). Şili Anayasa Konvansiyonu da bu anlamda, başarı ve başarısızlıkları ile söz konusu demokratik ve modern anayasa yapımı tartışmalarına katkı sunacak evrensel çıktılar verebileceği için çalışmanın konusu olarak seçilmiştir.

1789'dan bu yana bir anayasanın tamamen reddedildiği 12 hadiseden bir tanesi de Şili'dir (Elkins and Hudson, 2019: 142-164). Üstelik tarihi bakımdan çok örnek vardır ki tamamı ile halk tarafından seçilmiş bir anayasa yapım organının ürettiği metin yine halk tarafından reddedilmiş olsun (Elkins and Hudson, 2019: 142-164).

Kompozisyonu bakımından cinsiyetlerin eşit temsili, azınlıkların rezerv üyeliğe sahip olması, bağımsızların çoğunlukta olması gibi bazı hususlar Şili Anayasa Konvansiyonu'nu incelenmeye değer kılmıştır. Özellikle cinsiyet eşitliği ilkesinin uygulanma biçimi alışlagelmişin dışındadır. Komite ve komisyonların oluşumunda da bu ilke uygulanmıştır. Diğer yandan uyguladığı prosedürler, çalışma prensipleri ve âdem-i merkezîyetçi yapısı da benzer şekilde dikkat çekicidir. Şeffaf çalışma prensibi, doğrudan anayasa sürecine menfi etki etmiş ve akla şeffaflık

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

konusunda ileri gidilmesinin ne kadar doğru olduğu sorusunu getirmiştir. Fakat Anayasa Konvansiyonu'nun incelenmesindeki asıl sebep anayasa yapım sürecinin başarısızlık ile sonuçlanmasının asıl müsebbibi olarak görülmesidir (Issacharoff and Verdugo, 2023: 58-61).

Bu çalışma, bir anayasa meclisinin sürece nasıl ve ne şekilde katkı yapacağını ortaya koymak bakımından Şili örneğini ele almış, böylece negatif bir modelleme yapmayı hedeflemiştir. Esasen teorik olarak doğru ve kabul edilebilir prensiplerin pratikte nasıl ve ne şekilde menfi etki doğurduğu irdelenecektir.

I. KONVANSİYON'UN TEMEL VASIFLARI: DEMOKRATİK, KURUMSAL VE KATILIMCI

A. Şili'de Anayasa Konvansiyonu'na İlişkin Prensiplerin Ortaya Çıkışı

Kurumsal ve demokratik anayasa yapım süreci 2019-2022 dönemine özgü değildir. Bu fikrin kabulünde ve kamuoyu nezdinde popülarite kazanmasında, Başkan Bachelet'in yürüttüğü siyasi söylemin büyük bir etkisi vardır. Dahası Bachelet sadece siyasi söylem ile yetinmeyip, 2015-2017 yılları arasında bir de anayasa yapım sürecine öncülük ederek fikrin pratiği konusunda da yol gösterici olmuştur. Hatta sürecin temel ilkeleri olarak öne sürülen temel prensipler Bachelet trilojisi olarak anılmaya başlanmıştır (Garcia, 2024: 240). Bu dönemde aynı zamanda İzlanda'da yürütülen anayasa değişiklik sürecine tekabül etmekte olup konu anayasa hukukçuları arasında son derece popülerdir (Ninet, 2021; Verdugo and Garcia-Huidobro, 2023: 160).

Esasen Bachelet trilojisi olarak anılan prensipler Arato ile özdeş hale gelen "post-egemen anayasa yapım yönteminin" temel ilkeleridir. Post-egemen anayasa yapım süreci, kurucu iktidar teorisine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram anayasa yapan organın seçimle iş başına gelmesi ve sürece toplumun pek çok kesiminin de dahil edilme-

sinden dolayı “demokratik anayasa yapım yöntemi” olarak da anılmaktadır (Özyurt, 2025: 189-191)¹. Çok katmanlı ve aşamalı planlanan bu anayasa yapım sürecine “halkın katılım” göstermesi onun mütemayiz vasfı olarak ifade edilebilir (Kontacı, 2023: 21-22). Kurucu iktidar teorisinde yeni bir anayasal yapının; uzlaşmacı diyalog yerine, çatışan güçler arasındaki mücadelelerden doğduğu öne sürülmektedir. Post-egemen anayasa yapım kavramı ise anayasal çerçevelerin; tekil, bölünmez bir egemenlik anlayışından ziyade, egemenliğin paylaşıldığı, bölündüğü veya çok katmanlı olduğu durumları göz önünde bulundurarak nasıl tasarlanabileceğini inceler. Nitekim bunlar ise halk tarafından seçilen anayasa meclisi ve halkın sürece katılımının vasıtası olarak çeşitli aşamalarda başvurulmuş referandumları zorunlu kılmaktadır. Anayasa Konvansiyonu’nun kuruluşuna dayanak teşkil eden Bachelet prensiplerindeki “demokratik, kurumsal ve katılımcı” anayasa yapım süreci ifadesi de post-egemen ve/veya demokratik anayasa yapımı teorisinin siyasi bakımdan, halkın anlayacağı şekilde kullanılmasını ifade etmektedir. Bachelet ile halkın içselleştirdiği post-egemen anayasa yapımı Anayasa Konvansiyonu’nun özünü ve sürecin ruhunu oluşturmuştur.

Şili’de anayasa değişikliği meselesi her dönem gündemi işgal etmiştir (Kaufmann, 2023b; Ugglu, 2007: 51, 75). Fakat 2014 yılında gerçekleşen seçimler esnasında sağ kanadın adayı Evelyn Matthei anayasada reformlar yapmayı vadetmiş ise de tamamı ile yeni bir anayasa vaadinde bulunan merkezi solun adayı Michelle Bachelet seçimi kazanmıştır. Böylelikle anayasanın tamamen değiştirilmesi fikri ülkenin

¹ Karşılaştırmalı anayasa hukukunda “post-egemen” ifadesi daha sık tercih edilmekte iken Türkçe literatürde “demokratik anayasa yapım” ifadesi daha fazla tercih edilmektedir. Bizim “post-egemen” ifadesini tercih etmemizin sebebi, “kurucu iktidar” kavramı başta anayasa hukuku olmak üzere diğer bazı bilim dallarının da bir terimi haline gelmiş olmakla birlikte “demokratik anayasa” ifadesinde aynı kavramsal yerleşmenin olmayışıdır. Burada yer alan “demokratik” olma burada yer alan bağlam dışında başka bağlamlarda da kullanılabilmektedir. Oysa “post-egemen” kavramı yerleşik bir kavram olduğu için bunun kullanımı tercih edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

gündeminde ilk defa ciddi biçimde yer almıştır. Başkan Bachelet, yeni anayasanın “demokratik, kurumsal ve katılımcı” bir süreç ile yapılmasını da vadetmiştir (Garcia, 2024: 239). Başkan olmasının ardından halkın reformlara ilişkin görüşlerini almış ve bir taslak metin hazırlamayı da başarmıştır. Fakat görev süresinin sonuna doğru söz konusu taslak metni Kongreye sunduğu için yeni bir anayasa yapmaya muvafak olamamıştır. Vadettiği anayasa yapım süreci ise kendisinin görevden ayrılmasının ardından siyasi partiler tarafından yeterli desteği alamadığı için gerçekleştirilememiştir (Larrain et al., 2023: 235; Heiss and Suarez, 2024: 282; Garcia, 2024: 244).

Bachelet bakımından çözülmesi gereken temel sorun, halkı derinlemesine kucaklayacak bu yeni anayasa yapım sürecinin nasıl tarif ve tespit edileceği olmuş (Ninet, 2021; Colon-Ríos, 2018: 294, 311) ise de bu sorunu çözme konusunda başarılı olamamıştır (Verdugo and Garcia-Huidobro, 2023: 159-160). 2018 yılında kendinden sonra gelen siyasi iktidar kadar, kendi siyasi tabanının dahi konuyu sahiplenmemiş olması dikkat çekicidir. Fakat Bachelet, daha sonraki dönemi etkilemiştir. Onun katılımcı, kurumsal ve demokratik anayasa yapım fikirleri popüler hale gelmiştir (Garcia, 2024: 239).

Karşılaştırmalı inceleme bakımından Bachelet’in ifade ettiği söz konusu aşamalar içerisinde en yenilikçi olanının katılımcılık olduğu, en önemlisinin ise kurumsallık olduğu ifade edilmektedir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2017: 11-15; Ninet, 2021; Fuentes, 2011: 1741, 1775). Zira kurumsallık, Bolivaryan anayasacılıktan (King, 2013: 366-397) kaçınma anlamına gelmektedir (Wolff, 2012: 183; Verdugo and Prieto, 2021a:157). Aynı zamanda post egemenci yaklaşımının belirli sınırlar halinde hareket etmesini de vurgulamaktadır (Colon-Rios, 2018: 294, 311; Verdugo and Prieto, 2021a: 157).

Kurumsal aşama, sağ kanadın Bolivaryan devrime dair korku, itiraz ve muhalefetlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Söz konusu

reform isteği sol kanadın arzusu iken sağ kanadın büyük oranda buna karşı çıktığı yönünde bir kanaat hakimdir (Ginsburg and Alvarez, 2024: 186). Zira sağ kanada göre gerekli tüm reformlar 1990 yılında yapılmış olup mevcut anayasa geçirdiği değişiklikler sebebi ile dikta rejiminin tüm izlerinden kurtulmuştur (OECD, 2017: 2). Fakat kurumsal aşama hedeflediğinin aksine sağ kanadının kuşku ve korkularını, 2020-2022 sürecinde de beslemiştir (Garcia, 2024: 243).

Kurumsallık prensibi süreç içerisinde muhtelif yerlerde de kendini göstermiştir. Mesela anayasa değişikliğine ilişkin düzenlemeler değiştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi anayasa değişikliği için her iki kamaranın da üye tam sayısının üçte ikisi ile onay vermesine ihtiyaç duyulmasıdır. Böylelikle anayasa yapımında kapsayıcı yol tercih edilmiştir (Ruiz-Tagle, 2021: 264). Bir başka örnek ise anayasa yapımından tercihli düzenleme yapılmış olmasıdır. Yani tek görevi anayasa yapmak olan ve görevinin ardından dağılacak olan bir Anayasa Konvansiyon ile de anayasa yapımına müsaade edilmiştir (Şili 1980 Anayasası 133. madde). Burada anayasa meclisinin sınırları çizilerek, yetki aşımı ve başkaca organların yetkilerini gasp etmesinin de önüne geçilmiştir (Garcia, 2024: 244).

Diğer bir örnek olarak da sürecin dizaynı; hükümet, Gözlemcilerin Halk Konseyi, Sistemleştirme Komitesi ve Kongre gibi başkaca kurumsal aktörleri de içerecek şekilde yapılmıştır. Bunların her birisi kontrol ve denge prensibince birer sınır içerisinde hareket ederek özel görevlerini icra etmek üzere konumlandırılmıştır. Her ne kadar süreç Bachelet'in adıyla anılsa dahi özellikle yürütmenin önderliğinde ilerleyen bir süreç tasarımıyla kaçınılmaya çalışılmıştır. Buradaki temel odak, diğer Latin Amerika örneklerinde olduğu gibi yürütmenin domine ettiği bir anayasa yapım süreci teşkil etmeyerek daha demokratik bir süreç işletmektir (Garcia, 2024: 244).

Bachelet'in süreci nihai taslağın Kongre'ye sunulması aşamasında başarısızlığa uğramıştır. Fakat daha sonraki dönem çalışmalar için

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

önemli bir yol haritası bırakmıştır (Verdugo and Prieto, 2021b). Önerdiği triloji, kavramsal olarak sabit kalır iken içeriği bazı değişikliklere uğramıştır.

Bachelet'in anayasa yapım sürecinin başarısız olmasının en önemli nedeni, kendisinin içinde olduğu koalisyonda yer alan siyasi partiler dahil olmak üzere pek çok siyasi odağı, sürecin erken dönemine dahil edilmemesidir. İlginç olan şudur ki benzer bir hata 2020-2022 döneminde de yapılmıştır. Başkan kendi mensubu olduğu siyasi grup olarak sol kanadın dahi desteğini alamamıştır. Yapmayı arzu ettiği değişiklikler oldukça muhafazakâr bulunmuştur. Özellikle taslağı Kongreye sunmak için başkanlık seçimlerini beklemeyi tercih etmesi ve seçimi kaybetmesinin ardından eleştiriler giderek artmıştır (Larrain et al., 2023: 235; Heiss and Suarez, 2024: 282; Garcia, 2024: 244).

Başkan Bachelet Kasım 2017'de yapılan seçimlerin ardından fakat Mart 2018'de yeni başkan göreve gelmeden evvel, görev süresinin son haftasında taslağını Kongreye sunmuştur. Nihai taslağı yazdıran Başkan, katılımcılık unsurunun gereği olan Gözlemcilerin Halk Konseyi'nin önerilerini de göz ardı etmiştir (OECD, 2017: 17).

B. Bachelet Prensiplerinin Yeni Anayasa Yapım Sürecine Etkileri

18 Ekim 2019'da başlayan geniş kapsamlı protestolar² üzerine 15 Kasım 2019'da bütün siyasi partilerin bir araya gelerek halkın ihtiyaçlarını kapsayacak bir anayasa yapılması konusunda anlaşma yapmışlardır³. Anayasa yapım süreci, mevcut anayasada anayasa yapımı ve

² Yeni anayasa yapımı için hemen tüm siyasi partilerin bir araya gelerek yeni anayasa yapımı ve usule ilişkin akdettikleri antlaşmadır (VK, 2022: 4).

³ 2019 yılının ekim ayında Şili oldukça büyük bir toplumsal gösteriye sahne olmuştur. Gösteriler çok kısa bir süre içinde şiddet olaylarına evrilmiş ve hükümet olağanüstü hal ilan etmek durumunda kalmıştır. Metro fiyatlarında yükseliş, sosyal haklar konusunda iyileştirme isteyen halk için bardağı taşıran son damla olmuştur (Siavelis et al., 2023).

değiştirilmesi ile ilgili hükümlerde yapılan 24 Aralık 2019 tarihli değişiklikler ile başlamıştır.

15 Kasım 2019 Mutabakatı, siyasi partilerin 19 Ekim hadiselelerinde gündeme gelen toplumsal taleplere verdikleri bir cevap olarak düşünülebilir. Mutabakata konu olan hususlar siyasi partilerin korkuları üzerine temellendirilmiştir. Sağ siyasi kanat Sosyalist ve Neo-Bolivaryan bir devrimden ürkmüş, sol siyasi kanat ise siyasi sağın yeni bir anayasa yapma konusunda olumsuz anlamda daha da katı ve çekingen bir tutuma gireceğinden çekinmiştir. Güvensizlik ortamının had safhada olduğu bu ortamda Bachelet prensipleri, herkese hitap eden bir çözüm olarak görülmüştür (Garcia, 2024: 245).

Tablo-1: 2021-2022 Anayasa Yapım Sürecinin Aşamaları

Sürece Hazırlık	1	Halk Protestoları	Ekim 2019
<i>Toplumsal olayların bastırılması adına halka yeni bir anayasa süreci sunulması için tüm siyasi partiler bir araya geldi.</i>	2	Anayasa Yapımına İlişkin Partiler Arası Mutabakat.	Kasım 2019
	3	Giriş Referandumu: Yeni anayasa yapılsın, Anayasa Meclisi seçimle kurulsun.	Ekim 2020
Birinci Süreç		Anayasa Konvansiyonu	2021-2022
<i>Ana akım siyasi partiler ile ve siyasetle ilgisi olmayan bağımsızların hakimiyetinde bir taslak hazırlık süreci işledi.</i> <i>Aşırılıkçı fikirler ve henüz teorik olarak sağlam bir temele dayanmayan hak ve hürriyetler bir uyum gözetilmeden taslak haline getirildi.</i>	1	Anayasa Meclisi Seçimi: -155 Üye -Cinsiyet Eşitliği İlkesi -Yerlilere Rezerv Kontenjan	Mayıs 2021
	2	Meclis Çalışmaları	Temmuz 2021 Temmuz 2022
	3	Halktan Görüş Alınması: Taslak halka sunuldu.	Temmuz 2022
	4	Çıkış Referandumu: Taslak reddedildi.	Eylül 2022

Prensiplerin etkisinin hissedildiği en az iki durumu açıkça görebilmekteyiz. Bunlardan ilki yasama üyeleri ve siyasi parti liderlerince 15 Kasım Mutabakatı müzakereleri esnasında; ikincisi ise 14 üyesi bulu-

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

nan Teknik Komite'nin atanması esnasında vuku bulmuştur. Bu komitenin görevi, mevcut anayasada değişiklik yaparak söz konusu anlaşmanın uygulanmasını temin etmektir (Verdugo and Prieto, 2021b: 265, 293). Sağ siyasi kanadın talebi üzerine anayasa yapım sürecinin kurumsal bileşenleri, Teknik Komite tarafından kuvvetlendirilmiş ve anayasa yapım organının görev ve yetkileri sınırlandırılmıştır (Hilbink, 2021: 227-228).

Anayasa yapımı ile görevli olan organın adı bilinçli olarak “Meclis” yerine “Konvansiyon” olarak seçilmiştir. Bu sembolik tercih, söz konusu organın, sınırsız yetkileri olan egemen ve kurucu bir yapı olmadığını vurgulamak ve göstermek amacını taşımaktadır. Neo-Bolivar-yan modelin reddini açıkça ilan etmek esas gayedir. Konvansiyon'un faaliyet göstermesi için bir mühlet, zaman aralığı tanınmış olması ve sürenin sonunda, başkaca bir karara ihtiyaç duyulmadan dağılacak olması durumları da aynı gayeye hizmet etmektedir. Sürecin “kurumsal” olarak adlandırılmasının içeriği böylece doldurulmuştur (Garcia, 2024: 246; Verdugo and Prieto, 2021a: 156).

Konvansiyon anayasa yaparken; devletin temel vasıflarından cumhuriyet ve demokrasi ilkelerini değiştirememektedir. Yargı kararları ve uluslararası anlaşmalara uymak durumundadır. Dolayısıyla bu hususlar Konvansiyon için birer sınırdır. Sınırlamalara uyulması hususu da Anayasa Mahkemesi hâkimlerinden seçilecek bir grup tarafından denetlenecektir. Ayrıca Konvansiyon'un görev süresi de belirlidir (Suárez Delucchi, 2024: 3). Nihai taslağın halk oyu neticesinde kabul durumunda veya reddi durumunda Konvansiyon kendiliğinden dağılacaktır (Garcia, 2024: 246). İzah edilen hususların pek çoğu ya Bachelet sürecinden alınmış veya esinlenilmiştir. Konvansiyon ifadesi, bu organın yetkisinin sınırlandırılması, belirli şartlar altında kendiliğinden dağılması bunların en açık örneklerindendir.

Sol siyasi partiler, anayasa yapım sürecinde bazı hususların varlığını önemsemektedir. Bunlardan ilki halkın sürece katılımıdır ki esasında Bachelet'in getirdiği yeniliklerden en göze çarpanı da budur. Bu prensibin kullanılmasının en önemli nedeni ise halkın toplumsal taşkınlık olarak dışa vurduğu düşüncelerini kanaliz edebilmektir (Heiss and Suarez, 2024: 282). Diğeri ise özgün bir anayasanın varlığıdır. Yani Konvansiyon, mevcut anayasadan ilham almayacağı gibi belli başlı ön kabuller ile de hareket etmeyecektir. Temel kurgusunu kendisinin kurduğu bir metni hayata geçirecektir. Son olarak ise, Konvansiyon nihai taslağı bir bütün halinde onaylamayacaktır. Bunun yerine her madde ayrı ayrı oylanacaktır (Venedik Komisyonu [VK], 2022: 5-10). Böylelikle sağ kanadın, anayasa yapımını son raddede boykot etmelerinin önüne geçilmiştir (Garcia, 2024: 246-247).

Esasında tüm bunların temel nedeni sol kanadın sağ kanada güven duymamasıdır. Son olarak anayasa yapım sürecinin demokratik olması hususiyeti de Bachelet prensiplerine refere edilebilecektir. Bachelet'in süreci kopyalanmamıştır fakat etkisi de inkâr edilemeyecek derecededir.

II. ANAYASA KONVANSİYONU: YAPISI, İŞLEYİŞİ VE FONKSİYONU

Anayasa Konvansiyonu, sadece yeni bir anayasa teklifi hazırlamak yetkisi ile donatılmış ve yetkileri sınırlandırılmıştır (VK, 2022: 5). Ülkenin cumhuriyet olma vasfında değişiklik oluşturacak kararlar alamayacak, yargı kararları ve milletlerarası antlaşmalara saygılı davranacaktır. Üyeler görev sürelerinin bitiminden bir yıl geçmedikçe siyasi seçimlere giremeyecektir. Konvansiyon'un görev süresi 9 ay olarak tespit edilmiş fakat 12 aya kadar uzatılması opsiyonel olarak mümkün kılınmıştır. Sürecin sonunda referandum yapılmak sureti ile yeni anayasa metni halkın onayına sunulacaktır. Yeni bir anayasa yapılması hakkında yapılan plebisite katılım gönüllülük esasına göre iken meşruiyeti arttırmak amacı ile sürecin sonundaki referanduma katılım zorunlu kılınmıştır (Larrain et al., 2023: 635; Suárez Delucchi, 2024: 3).

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Anayasa'da 2020 yılında yapılan değişiklikler ile Konvansiyon'da politik çoğulculuk, sosyal çeşitlilik ve siyasi partiler ile bağı olmayan temsilin arttırılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu reformlar son derece ciddi etkiler yaratmış, Konvansiyon'un kompozisyonu ve aritmetiği üzerinde etkin olmuştur. Bağımsızların, siyasi partilerin listeleri ile yarışmasının önü açılmıştır. Cinsiyet eşitliği, aritmetik anlamda kadın ve erkek üye aday sayısının listelerde eşit sayıda olmasını gerekli kılmıştır. Bu hususlar üyeliklerin dağılımında da uygulanmıştır. 17 koltuk yerlilere rezerve edilmiştir. Anayasa Konvansiyonu, dünyada cinsiyet eşitliği prensibine göre tesis edilmiş ilk anayasa meclisidir. Anayasa yapım komisyonlarında da cinsiyet eşitliği prensibi dikkate alınmıştır. Uzmanlar Komisyonu ve Anayasa Konseyi de bu prensip gereğince kadın ve erkeklerin eşit olarak temsili ile teşekkül etmiştir. Fakat bazı yazarlara göre cinsiyete göre temsil kapsamında bir girişim yapılmış olsa da nihai olarak cinsiyete göre adil temsil meselesinin hayata geçmesi mümkün olmamıştır. Zira bunlar anayasa dışında siyasi partilerin yapısı ile de ilgilidir (Verdugo and Prieto, 2021b).

Konvansiyon, Temmuz 2021'de göreve başlayarak Temmuz 2022'de nihai taslağını başkana sunmuştur. Başkan ise 3 gün içerisinde referandum için çağrı yapmak yetkisine dayanarak teklifin Resmî Gazete'de yayımlanmasını müteakip 2 ay içerisinde referandum yapılmasını temin etmiştir.

Konvansiyon'un süreç bakımından takip etmesi gereken program, daha önce hazırlanarak kendisine verilmiş değildir. Konvansiyon, kendi programını da kendisi hazırlamak ile görevlidir (Heiss and Suarez, 2024: 284). Dahası yapacağı anayasa bakımından, yeni metni oluşturmak için 1980 Anayasası'nı kullanmak zorunda da değildir (Ginsburg and Alvarez, 2024: 188-189). Diğer yandan Konvansiyon, iç tüzük prosedürlerini de kendisi belirlemek durumunda olduğu için göreve başladığı ilk ayı bunları tespit etmek ve belirlemek üzere sarf etmiştir. Halkın sürece doğrudan katılımını temin eden mekanizmalar da bu kapsamda değerlendirilerek belirlenmiştir.

A. Çalışma Prosedürlerinin Yapılışı

2021-2022 tecrübesi anayasa yapımı açısından prosedürlerin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Anayasa Konvansiyonu, harici olarak tasarlanan ve kendisinin ürettiği prosedürler ile faaliyet göstermiştir. Bazı prosedürler temsili geliştirmiş olsa da anayasa yapımı için hayati olanlar sürece ciddi biçimde zarar vermiştir (Ginsburg and Alvarez, 2024: 182). Anayasa yapım sürecinin başarısızlığı bakımından prosedürlerin önemi son derece büyüktür, diğer etkenler bunun yanında minör kalmıştır. Prosedürlerin birbirleri ile etkileşimleri menfi olduğu gibi bunlar hem de karar alma sürecini olumsuz şekilde etkilemiştir.

Prosedürlerin oluşturulma sürecine baktığımızda farklı aşamalarda farklı aktörler tarafından yapıldıklarını görebiliyoruz. Bu aktörlerin birbirleri ile koordinasyonu olmadığı gibi bunlar birbiri ile de rekabet halindedir. Bu ise tasarının başarısız oluşuna yol açmıştır. 15 Kasım 2019 Mutabakatı ile siyasi partiler, hukukçulardan oluşan Teknik Komite tarafından yapılan reform taslağını kabul etmişlerdir. Daha sonra aynı yıl Kongre, bu taslağı kabul ederek 1980 Anayasası'nda değişiklik yapmıştır. Bu adımı takiben Kongre tarafından Anayasa Konvansiyonu'nun uygulayacağı prosedürler oluşturulmuştur. Anayasa Konvansiyonu ise en nihayetine kendi üyeleri ile prosedürlerini oluşturmuştur. Dolayısı ile üç farklı harici aktör ile Anayasa Konvansiyonu'nun dahli ile prosedürler meydana çıkmıştır denilebilir. İşte bu üretim zinciri tutarlı olmadığı için tüm anayasa yapım sürecini balta-lamıştır (Ginsburg and Alvarez, 2024: 183).

Siyasilerin, akademisyenlerin ve bağımsız üyelerin birbirleri ile etkileşime girmeden oluşturduğu prosedürlere kümülatif anlamda baktığında tutarlılığın olmadığı görülmektedir. Dolayısı ile kendisi tutarlı olmayan kurallar bütününün, Konvansiyonu tutarlı bir zemine oturtması da mümkün olmamıştır. En sonunda ise üretilen taslak metnin makul olma imkânı kalmamıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

15 Kasım Mutabakatı, 2019 olaylarının ortasında yapılmış olup 12 maddeden ibaret ve anayasa yapım sürecinin genel hatlarını ortaya koyan bir metindir. Toplumsal gösteriler devam ederken yapılan bu metin, krizi bastırmayı hedeflediği için daha sonra detaylandırmaya muhtaç bir şekilde ortaya çıkmıştır. Söz konusu mutabakat ile sürecin detaylarını çizmek görevi ise 14 hukukçudan meydana gelen Teknik Komite'ye verilmiştir. Teknik Komite, Kasım-Aralık 2019'da iki ay gibi bir sürede önemli prosedürleri ve Anayasa Konvansiyonu'nun sınırlarını çizen bir reform teklifi ortaya koymuşlardır. Buna göre Teknik Komite'nin düzenlemeleri anayasada değişiklik yapmasını gerektirmektedir. Mart 2020'de Kongre, gerekli anayasa değişikliğini yapmıştır.

B. Post-Egemen Kurama Göre Kısıtlanmış Yetkisi

Anayasa yapım süreci hem alttan yukarı hem de yukarıdan aşağı olarak düzenlenmiştir. Altan yukarı olması, anayasa değişikliğinin toplumsal kaynaklı oluşundan; yukarıdan aşağı oluşu ise siyasi elitlerin süreç dizaynında önemli rol oynamasından kaynaklanmaktadır (Verdugo and Prieto, 2021a: 150-151; Verdugo and Huidobro, 2023: 163).

Bazı yazarlara göre Şili süreci kurucu iktidar ve egemenlik yaklaşımı ile izah edilmektedir. Böyle düşünen yazarlara göre Şili dalgalı bir devrimsel dışa vurum veya norm dayatan liberal sosyal bir aktivite yaşamış olduğu için ortaya çıkan anayasa yapma iradesi kurucu bir iradedir (Christodoulidis and Goldoni, 2020: 4). Siyasetin olağan seyri, anayasa yapım süreci ile tıkanmış olduğu için kurucu iktidar kavramı gündeme gelmektedir (Ansaldi and Pardo-Vergara, 2020: 7). Kurucu iktidarın bir anlaşmaya ihtiyacı olmamasına karşın bir anlaşma yapılması da onun vasfını değiştirmemektedir (Atria, 2020: 58).

Yukarıdaki görüşlere katılmayan yazarlara göre ise Şili'deki süreç post-egemen bir yaklaşımla izah edilebilir (Verdugo, 2020: 842-845). Anayasa yapım sürecinin, siyasi partilerin bir araya geldikleri bir an-

laşma ile yapılmış olması, sürecin siyasi partilerin denetiminde olduğunu ifade etmektedir (Alemparte, 2020). Dahası Şili özellikle ve bilinçli bir tercih olarak kurucu iktidar kuramından kaçınmıştır (Verdugo and Prieto, 2021a: 153). Bu kaçınma esasen Bolivaryan yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bolivaryan yaklaşım negatif bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun reddi ve bundan kaçınmak, anayasa yapım sürecinin pek çok unsurunu da etkilemiştir. Bolivaryan yaklaşımdan kaçınarak, Arato tarafından esasları kurulan post-egemenci kurama göre hareket etmek tercih edilmiştir⁴ (Arato, 2009: 427; Arato, 2014: 1, 23; Barcentewicz and Schneider, 2019: 219-225).

Dönüştürücü anayasacılık fikri Güney Afrika'da (Klare, 1998: 146). ortaya çıkmış olsa da dönüştürücü anayasacılık ifadesi, muhtelif şekil ve yöntemler ile Latin Amerika'da kullanılmıştır. Güney Afrika ve Latin Amerika'da dönüştürücü anayasacılık fikri, önceki rejimleri terk etmek ve sosyal hakları anayasa metinlerine eklemek için kullanılmıştır (Verdugo and Prieto, 2021a: 158). Latin Amerika'da, anayasa vasıtası ile sosyal dönüşüm yapma fikri, kurucu iktidar ile ilgili olarak klasik Sieyèsyen ve/veya Schmittyen yaklaşım olarak anılmıştır (Colón-Ríos, 2011: 365). Söz konusu hususlar anayasa yapım yöntemi olarak Bolivaryan yaklaşım olarak adlandırılmıştır. Karizmatik liderler ve sınırsız yetki ile donatılmış anayasa meclisleri de bu yaklaşımın mütemayiz vasıflarındadır. Tüm bunları ise sınırsız yetki ile donatılmış anayasa meclisleri vasıtası ile gerçekleştirmektedir⁵.

⁴ Bolivaryan yaklaşım, 1999 Venezüella, 2008 Ekvador ve Bolivya 2006 anayasa yapım süreçlerinden ilham alarak oluşmuş bir tür dönüştürücü anayasa yapım sürecidir. Bu yaklaşımda dönüştürücü hedefler ile sosyal haklara ilişkin taleplerin bir araya gelmesi ve sınırsız yetkili bir kurucu meclis eşliğinde anayasa yapılması gündeme gelmektedir (Wolff, 2012: 183; Dixon and Landau, 2021: 74-80).

⁵ Bu isimlendirme, Latin Amerika'nın 19. yüzyıl kahramanlarından Simon Bolivar onuruna tercih edilmiştir. Bolivaryan yaklaşım çoğu zaman, resmi hesap verilebilirlik ve geleneksel siyasi temsil ile ilintili olmayan radikal demokrasi anlayışı ile de yollarını kesiştirmektedir. Böylelikle güçlü başkanlık sistemleri oluşturmaktadır (Landau, 2019: 567; Landau, 2013: 924). Ayrıca karizmatik liderler ve sınırsız yetki ile donatılmış anayasa meclisleri de bu yaklaşımın

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Latin Amerika içerisindeki tecrübeler, Şili açısından yol gösterici olmuştur. Bu kapsamda menfi örnekler kadar müspet örnekler de bulunmaktadır. 1990-1991 Kolombiya tecrübesi bu kapsamda müspet olarak görülmektedir, zira partiler arası anlaşma ile anayasa yapım sürecine başlanarak sonuçlandırılmıştır. Netice itibarı ile de Şili'nin anayasa yapım modelini oluşturma da bir örnek olarak görülmüştür⁶.

Arato'nun modeli, kurumlara yetki paylaştırılması noktasında başarılı bir şekilde işlemektedir. Çok partili anlaşmaların bulunduğu durumlarda, prosedürlerin başarılı bir şekilde oluşması temin edilebilir. Karar nisabı olarak yüksek nitelikli çoğunluk kuralı, sürece ilişkin prensiplerin kabulünden önce yargısal denetim ve/veya birbirlerine muhalif siyasetçilerin ortak bir nokta bulmalarını temin eden gizli iç prosedürler gibi çoğulculuk karşıtı gibi görünen bazı mekanizmalar da post-egemenci teori ile uyumlu bir şekilde çalışabilmektedir. Arato'ya göre söz konusu mekanizmalar meşruiyet rezervleri, çoğulculuk, mutabakata dayalı anayasa yapımı, hukukilik ve demokratik seçimler gibi ilkeler ile birlikte kullanılabilecektir (Arato, 2014: 3-5). 2015 yılında Arato, Şili bakımından devrimci olmayan bir yaklaşım ile söz konusu modelin anayasal reform ajandasında kullanılabileceğini ifade etmiştir (Verdugo and Prieto, 2021a: 160).

Şilili siyasetçiler, bir politik yapının yönetimi devralmasından korktukları için bundan korunma ihtiyacı içine girmişler ve Bolivaryan

mütemayiz vasıflarındadır. Tüm bunları ise sınırsız yetki ile donatılmış anayasa meclisleri vasıtası ile gerçekleştirmektedir.

⁶ Kolombiya anayasa yapım süreci, kurucu iktidar teorisini içselleştirmiş olsa da burada diğer Latin Amerika ülkelerindeki ile aynı biçimin tercih edilmediği görülmektedir (Verdugo and Prieto, 2021a: 158). Birkaç temel nokta ile Bolivaryan yaklaşım ile arasına mesafe koymuştur. İlk olarak süreç, partiler arası bir mutabakat ile başlamış ve mutabakat anayasa meclisine verilecek olan yetkiler bakımından yetki paylaşımını da içermiştir. Seçim usulü siyasi fragmentasyona müsaade etmiş ve süreç karizmatik bir lider öncülüğünde yürütülmemiştir. Bu hususlardan dolayı, Arato'ya göre Kolombiya örneği, her ne kadar kurucu iktidar kuramını benimsese dahi post-egemenci yaklaşıma Bolivaryan yaklaşımdan çok iyi bir şekilde uymaktadır (Barcentewicz and Schneider, 2019: 219-225).

yaklaşımından kaçınmayı tercih etmişlerdir. Sonuç olarak da sınırsız yetkili bir anayasa meclisi kurmayarak Bolivaryan yaklaşıma ilişkin ilk reddi ortaya koymuşlardır. Bunu çok partili uzlaşma, ana akım siyasi partilerin ağırlıklarını koruma ve diğer anayasal kurumların varlığını sürdürdüğü sınırlı yetkiye sahip Anayasa Konvansiyonu oluşturmak izlemiştir. Tüm bunlar bir araya geldiğinde Bolivaryan yaklaşım ile açık bir zıtlık içinde olduğu aşikârdır (Verdugo and Prieto, 2021a: 161).

Bolivaryan yaklaşımdan uzak durmayı amaçlayan mutabakat metninin, oldukça detaylı regülasyonlar içerdiği ve kullandığı dili de buna uygun seçtiği görülebilir. Ayrıca Konvansiyona sınırlar koyan bir mutabakat metni vardır. Konvansiyon, kendi işleyişine ilişkin prosedürleri değiştirememekte ve anayasanın temel esaslarında değişikliğe gidememektedir. Yukarıdaki hususların hepsi Bolivaryan yaklaşımdan kaçınma amacı ile konulmuştur.

Konvansiyon sınırlamalarına örnek olarak; cumhuriyet ve demokrasi gibi devletin temel niteliklerine dokunmamak, yargı kararlarına uygun olmak ve tarafı olunan uluslararası anlaşmalara saygı duymak hususları ifade edilebilir. Prosedürel anlamda sınırlamalara uyulup uyulmayacağı, rastgele seçilecek Anayasa Mahkemesi üyelerinden oluşacak bir panel tarafından denetlenecektir. Panel fikrinin altında sol siyasi kanadın, Anayasa Mahkemesi'nin sürece dahil olmasını istemiş olması yatmaktadır (Garcia, 2024: 246). Konvansiyon, nihai taslağı hazırlamasının akabinde 60 gün içinde bu taslağı halk oylamasına sunacaktır. Oylama neticesinde kabul durumunda, nihai taslak Resmî Gazete'de yayımlandığında mevcut anayasanın yerini alacaktır. Aksi durumda, yani Konvansiyon kendisine verilen sürede çalışmasını tamamlayamaz veya çalışması halkoyundan geçmez ise Konvansiyon kendiliğinden dağılacaktır.

C. Seçimi ve Kompozisyonu

15 Kasım Mutabakatına göre parlamentonun alt kamarası ile aynı sayıda üyesi olan, yani 155 üyeli bir Anayasa Konvansiyonu kurulacaktır. Bu üyelerin seçiminde D'Hondt nispi temsil seçim sistemi kullanılmış ve ülke 28 seçim bölgesine ayrılmıştır.

Anayasa Konvansiyonu 15-16 Mayıs 2021 tarihlerinde yapılan yerel seçimlerle birlikte yapılan seçimler ile oluşturulmuştur. Konvansiyon, üç temel özelliği ile daha önce benzeri olmayan bir biçimde karşımıza çıkmıştır: 17 koltuk yerlilere rezerve edilmiş, geri kalan sandalyeler ise cinsiyet eşitliği ilkesine göre dağıtılmış olup herhangi bir cinsiyetin koltukların %55'inden fazlasına sahip olması yasaklanmıştır. Son olarak ise bağımsız ve/veya herhangi bir siyasi parti ile ilgisi ve alakası olmayan üyeler Kongre'nin çoğunluğunu oluşturmaktadır (VK, 2022: 4).

15-16 Mayıs 2021 tarihinde yapılan seçimler ile Konvansiyon üyeleri seçilmiştir. Sonuç arzu edildiği gibi sosyal ve kültürel anlamda çeşitliliğin sağlandığı bir meclis olmuştur. Üyeler incelendiği zaman görülecektir ki Konvansiyon, teknik kapasitesi yüksek bir organ haline gelmiştir. Mesela 155 üyeden 59'u hukukçu olup Konvansiyon'da öğretmen, mühendis, gazeteci, psikolog, doktor, aktör, işçi, girişimci, siyasetçi, çiftçi, muhasebeci, yönetici, dişçi, mimar, coğrafyacı ve hatta satranç oyuncusu bile bulunmaktadır. Sadece 9 üyenin herhangi bir eğitim arka planı bulunmamaktadır. Kurumsal bakımdan konuya yaklaşılabilecek olur ise; 6 eski milletvekili ve yürütme organında görev almış 9 eski yönetici de bulunmaktadır (Larrain et al., 2023: 235).

Siyasi temsil bakımından üç temel netice doğmuştur. Önemli sayıda üye siyasi bağı olmayanlardan seçilmiştir. Son derece bölünmüş bir tablo vardır. Sağ partiler bakımından son derece zayıf bir temsil ortaya çıkmıştır (Piscopo and Siavelis, 2023: 141-155). Her ne kadar Konvansiyon'un seçim kuralları bağımsız listeler lehine çalışsa da, bağımsızlar oyların %40'ını almış ve Konvansiyon üye tam sayısının

%31'ini alarak 48 koltuk kazanmışlardır (Escudero, 2024: 195; Ginsburg and Alvarez, 2024: 159).

Fakat siyasi olmayan üyelerin sayısı bundan fazladır. 39 bağımsız aday siyasi partilerin listelerinden seçilmiş, yerlilere rezerve edilen 17 koltuk da bağımsızların olmuştur. Bunların ışığında 104 koltuk ile Konvansiyon'un %67'si bağımsızlar tarafından işgal edilmiştir. Siyasi partilerin hizipleşmeleri de oylarının düşmesine sebep olmuştur (Larrain et al., 2023: 237; Ginsburg and Alvarez, 2024: 189).

Tablo-2: İdeolojik Tercihlere Göre Konvansiyon Dağılımı

Siyasi Gruplar	İdeoloji	Üye sayısı (%)	Bağımsızlar (%)
Vamos Per Chile* (Sağ koalisyon)	Merkez sağ/sağ	37 (23.87)	15 (9.68)
Apruebo dignidad* (Sol koalisyon)	Sol/komünist	28 (18.06)	12 (7.74)
Lista del apruebo*	Geleneksel Merkezi sol	25 (16.13)	12 (7.74)
Lista del pueblo**	Sol	24 (15.48)	24 (15.48)
Reserve koltuklar	Mixed	17 (10.96)	17 (10.96)
Çeşitli bağımsızlar***	Merkezi sol/sol	13 (8.39)	13 (8.39)
Independientes no ne- utrales**	Merkezi sol	11 (7.10)	11 (7.10)
Toplam		155 (100)	104 (67)

*Parti Listesi **Bağımsız Liste ***Bağımsız Liste

Merkezi sağ ve sağın koalisyonu olan Vamos por Chile, en çok üyeyi çıkartan listedir. Sol koalisyon olan Lista Apruebo Dignidad beklenenin çok üstünde bir oy alarak geleneksel solun temsilcisi Lista del Apruebo'yu geride bırakmayı başarmıştır. Oysa geleneksel sol 1990-2010 yılları arasında başkan çıkartmayı başarmış, Şili'nin en büyük siyasi partisinden birisidir (Larrain et al., 2023: 237; Ginsburg and Alvarez, 2024: 190).

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Görüldüğü üzere Konvansiyon sol ideolojik zemin üzerine oturmuştur (Kaufmann, 2023a). En önemli bağımsız grup olan Lista Del Pueblo sol siyasi görüştedir, fakat diğerlerinden ayrılan yönü şudur ki 2019 gösterilerinde etkin olan siyasi hareketler ile bağı vardır. Independientes no Neutrales ise daha merkezi grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Rezerve koltuklara sahip olan yerlilerin görüşleri karışık olmakla birlikte sol görüşlü olanların sayısı daha fazladır (Larrain et al., 2023: 237).

Mayıs 2021’de yapılan Konvansiyon seçimi neticelerinden sonra Şili’de seçmenin önemli bir kısmının sol eğilimli bir siyasi trende geçiş yaptığı düşünülebilir. Fakat daha sonra ortaya çıkacaktır ki böyle bir trend söz konusu değildir. Bu durum istisnaidir. Konvansiyon seçimlerinde sağ etkileyen en önemli etmen Pinera dönemindeki negatif imajdır. Sadece anayasa çalışmalarını askıya almış olması değil, 2019 olayları ile başa çıkamamış olması da Pinera’ya dolayısı ile sağa karşı menfi tutuma sebep olmuştur (Larrain et al., 2023: 237). Dahası 1980 Anayasası’nı değiştirme konusunda sağ ideolojiye güven duyulmaması da söz konusudur (Garcia, 2024: 246-247). Son olarak Konvansiyon seçimlerine katılım zorunlu değildir. Bu ise katılımı %41.5 gibi bir orana düşürmüştür.

Bir başka mukayese ise Konvansiyon seçimlerinden yalnızca 6 ay sonra yapılan, Kasım 2021 Başkanlık seçimi ile yapılabilir. Kasım 2021’de Parlamento formasyonunun alt kanadında sağ partiler, geçerli oyların %36.6’sı ile üye tam sayısının %43.9’ünü almışlardır. Bu sonuçlar 2017 seçimlerine çok benzerdir (%36.7-%46.4) (Larrain et al., 2023: 238).

Sonuç olarak Anayasa Konvansiyonu, Kongre ile paralel bir temsile sahip olmadığı gibi toplum ile uyumlu da değildir. Konvansiyon’da temsil edilen siyasi partiler, Kongre’dekine mukayese ile çok küçük bir etki alanı bulabilmişlerdir. Bağımsız üyeler ve oldukça radikal sol gruplar ise Konvansiyon’u domine etmiştir. Bu hali ile Konvansiyon,

arzu edilenden daha bağımsız bir kompozisyona sahip olmuştur. Bu bağımsızlık, bağlantısızlığa evrilmiştir. En nihayetinde bir anayasa yapım organı, içinde bulunduğu toplum için anayasa üretmek ile vazifelidir. Dolayısı ile o toplum ile bağlantılı olması da zaruridir.

D. Konvansiyon Çalışmaları

1. Dairesel Çalışma Usulü ve Özel Nitelikli Karar Yeter Sayısı

Anayasa Konvansiyonu'na ilişkin seçim usul ve kuralları ile seçim sonuçları, anayasa taslağının oluşturulması için kullanılan kurallar ile birlikte değerlendirilmelidir. Bunlar 1980 Anayasası'nın 130 ve 143. maddeleri arasında düzenlenmiş olanlar ve Temmuz-Eylül 2021'de Konvansiyon tarafından ihdas edilmiş olanlardır. Kuralların önemli bir kısmı sürecin başında, 15 Kasım Mutabakatı ile alınmış ve daha sonra anayasaya eklenerek, Konvansiyon kuralları olarak düzenlenmiştir. Bunların en önemlisi Konvansiyon Genel Kurulu'nun üye tam sayısının üçte ikisi ile karar almasına müsaade eden karar yeter sayısıdır. Genel Kurul'un nihai taslak için ve/veya diğer bütün kararları için uygulayacağı nisap böylece 2/3 olarak tayin ve tespit edilmiştir. Nihai taslak referanduma sunulacak ve oylamaya katılım zorunlu olacaktır. Halk teşebbüsü yolu ile Konvansiyon'a teklif sunulabilecektir. Üyeler tarafından forum ve paneller yapılarak Konvansiyon çalışmalarından halkın bilgilendirilmesi sağlanacaktır.

Anayasa'nın 133. maddesine göre Konvansiyon Başkan ve Başkan yardımcısı, mutlak çoğunluk ile seçilecektir. Başkan ve yardımcısı seçildikten sonra, başkanlık divanı oluşturularak Konvansiyon'un onayına sunulacaktır.

Konvansiyon, Genel Kurul ve komite ve komisyonlar arasında dairesel çalışma mekanizmasını takip etmiştir. Buna göre şeffaflık prensibi ile çalışacak olan Konvansiyon'da işler yedi komiteye tematik olarak dağıtılacaktır. Bunlar Siyasi Sistem Komitesi, Anayasal İlkeler Ko-

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

mitesi, Devletin Yapısı Komitesi, Temel Haklar Komitesi, Çevre ve İktisadi Model Komitesi, Adalet Komitesi ve Bilgi Komitesidir. Bunlardan bazılarına bağlı toplam sekiz tane de alt komite vardır. Bunların yanı sıra özel nitelikli iki komite daha bulunmakta olup bunlar Halkın Katılımı Komitesi ve Yerli Haklar Komitesi'dir. Her üye bu komitelerden birisini seçmekte serbesttir. Komitelerin idaresi, siyasi grupların aldıkları oy oranlarına göre dağıtılmamaktadır (VK, 2022: 5). Komiteler'de oylama Genel Kurul'da olduğu gibi "genel" ve "özel" olmak üzere iki turda yapılmaktadır. Genel oylamada, düzenlemeye ilişkin temel düşünce oylanarak bir nevi yerindelik oylaması yapılmaktadır. Özel oylamada ise normlar oylanmaktadır. Genel oylamanın ardından düzenleme, Teknik Sekreterliğe gitmekte burada uygun bulunur ise özel oylama için komisyona gönderilmektedir. Komisyon'da genel ve özel oylama aşamasını tamamlayan teklif ise Genel Kurul'a ulaşabilmektedir. Genel Kurul'da her biri için 2/3 karar yeter sayısı olan genel ve özel oylamaya tabi tutulan teklif bu oyları alabilirse geçmekte, aksi takdirde; üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan komisyona iade edilmektedir. Bir teklif Genel Kurul'un önüne 2 defa gelir ve her ikisinde de reddedilir ise artık bu komisyonlara gönderilmemektedir. Böylece o konu tasfiye edilmiş olmaktadır. Genel Kurul tarafından kabul edilen teklifler Uyum Komitesine gönderilmektedir (Ginsburg and Alvarez, 2024: 187-188).

Komitelerde, tartışılan hususlar Genel Kurul tarafından karara bağlanmaktadır. Komitelerde bir hükmün Genel Kurul'a gitmesi için basit çoğunluk yeterli iken Genel Kurul tarafından bunun teklif metnine dahil edilmesi için üye tam sayısının 2/3'ü gerekmektedir. Genel Kurul'da bu oy oranına ulaşamadığında ilgili hüküm tekrar komisyonlara iade edilmektedir. Genel Kurul tarafından onaylanan teklif, Uyum Komitesi tarafından son haline getirilecektir. Uyum Komitesi, şekil denetimi yapmakta olup esasa dair bir sorun ile karşılaşır ise bunu Genel Kurul'a iade edecektir. Teklifin son hali üzerine Genel Kurul'da ayrıca bir oylama yapılmasına ihtiyaç bulunmamaktadır

(Ginsburg and Alvarez, 2024: 134, 186). Eğer komisyon tarafından gönderilen bir hüküm genel kurulda 2/3'e ulaşamaz fakat 3/5'e ulaşır ise bu hüküm komisyona iade edilmez ve bunun hakkında bir plebisit yapılır. Fakat bu nihai referandum ile karıştırılmamalıdır.

Komitelerde karar alma kuralları Genel Kurul ile farklılık göstermektedir. Komiteler'de karar alınması için aranan nisap oranı basit çoğunluktur. Buradaki basit çoğunluk, komite üye tam sayısı üzerinden değil, toplantıya katılanların sayısı üzerinden hesaplanmaktadır. Komitelerin basit çoğunluk ile aldığı kararların Genel Kurul'da özel nisap oranına ulaşamaması ve müzakerelerin tıkanması durumunda çözüm için hiçbir resmi usul ve esas öngörülmemiştir (Larrain et al., 2023: 238-239; Planza and Valarezo, 2024: 205). Komisyonlar tarafından Genel Kurul'a gönderilen düzenlemeler sık sık komisyonlara geri iade edilmiş olup sürekli bir biçimde bunların üzerinden büyük değişiklikler yapılarak tekrar genel kurula gönderilmiştir. Bu ise teklif üzerinden hemen hemen hiçbir uzlaşının oluşamamasına sebep olmaktadır (Ginsburg and Alvarez, 2024: 186). Oysa tartışmaların konsolide olduktan sonra nihai bir sona ulaşması bir metnin oluşması için gereken sağlıklı bir yol ve yöntemdir (VK, 2022: 6).

Bağımsızların anayasa yapım sürecine katılımının arttırılması yönündeki yaklaşım, bu üyelerin duygusal davrandığı durumlara neden olmuştur. Bu dairesel oylama mekanizması ile birleştiğinde üretken olmayan bir çalışma ortaya çıkmıştır (Ginsburg and Alvarez, 2024: 186). Diğer taraftan anayasa taslağının hazırlanması süreci de oldukça adem-i merkezi olmuştur. Sürecin başında herhangi bir başlangıç taslağı veya hususi çalışma rehberi de bulunmamaktadır. Her komite kendi çalışmalarına ilişkin taslakları hazırlayarak raporlarını Genel Kurula ayrı ayrı göndermiştir. Bu raporlar ise Genel Kurul'da oylanmıştır. Eğer bir rapor Genel Kurul'da reddedilir ise Komite'ye geri gönderilmektedir. Eğer rapor Genel Kurul'da onaylanır ise raporda yer

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

alan düzenlemeler madde madde oylamaya sunulmaktadır. Birbirinden farklı raporların bir araya getirilmesi için bunların ayrı ayrı onaylanması gerekmektedir. Böylece en başta bir araya gelmesi gereken hususlar en sonda bir araya gelebilmektedir (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 204).

En önemli hata, bir düzenlemenin kabul edilmesinin ardından sürecin en sonuna kadar tekrar gözden geçirilmemesi olmuştur. Zira metnin tutarsız oluşu ve metin içindeki uyumun sağlanamaması bundandır. Dahası olumlu geri dönüş mekanizması da kurulamamıştır. Üstelik Uyum Komisyonu'na çalışması için sadece 3 haftalık bir süre tanınmıştır. Bu sürenin tüm anayasa taslağının tutarlı ve anlamlı bir hale getirilmesi için yetersiz olduğu açıktır (Ginsburg and Alvarez, 2024: 188).

2. Komite ve Kurulların Çalışmaları

Komite ve kurulların çalışmalarını incelemek bakımından bir örneklem üzerinden somutlaştırmaya gitmenin, izah bakımından daha makul olduğu kanaati hasıl olmuştur. Bu bakımdan en önemli komitelerden birisi olarak ve yeni anayasa yapım çalışmaları açısından son derece kilit bir konumda olan Siyasi Sistem Komitesi'nin irdelenmesinin genel manzarayı ortaya koymak için en faydalısı olacağı değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan komitede ele alınan konuların tamamı da burada incelenmeyecektir. Zira komitede, hükümet sisteminin tamamen değiştirilerek parlamenter modele geçilmesi gibi teklifler gelmiş, pek çok konu ile ilgili mebzul miktarda teklifte bulunulmuştur. Zira bunların analizi başlıca birer makale konusudur. Ancak komitenin ne denli geniş bir alanda çalışmak zorunda oluşunu ve bunun müzakere ile uzlaşma bakımından nasıl zorluklar yarattığını ortaya koymak maksadındayız. Netice olarak tüm bunlar halkın algısı bakımından olumsuz sonuçlar yaratmıştır (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 204).

Zira Konvansiyon, uzlaşmayı temel alan bir çalışma yapamamış ve bu durum halkın nazarına yansımıştır. Konvansiyon'un karşı karşıya kaldığı zor durumlar göz önüne alındığı zaman, mevcut siyasi yapının eksikliklerinin giderilerek derlenip toparlanmasının daha az mesele yaratacağı ve uzlaşma bakımından da sürecin daha öngörülebilir ilerleyeceği söylenebilir. Fakat 2019 hadiseleri ve müteakip olaylar göz önüne alındığında böyle bir seçeneğin olmadığı görülmektedir.

Sağ siyasi görüşte olan üyeler, mevcut siyasi sistemi olduğu gibi korumak istemekte ve herhangi bir reformun yapılmasını gerekli görmemektedir. Dolayısı ile Komite çalışmaları esnasında statükoyu korumak bakımından çeşitli teklifler getirmişlerdir. Sol görüşlü üyelerin bazıları ise -her ne kadar daha sonra vazgeçseler de başlangıçta- radikal bir biçimde parlamenter sisteme dönüşü teklif etmişlerdir. Bir başka ilginç teklif ise başkan ile birlikte sorumluluğu paylaşmak üzere başbakanlık makamının tesis edilmesidir. Teklif, başbakanın bütçeye ilişkin Kongre'ye karşı da sorumlu olması şeklinde ortaya çıkmıştır. Yarı başkanlık sistemine benzeyen bu sistem ile Kongre, fesih ile seçime gitme riski ile karşı karşıya kalabilecektir. Bu teklifi savunan üyeler aynı zamanda Kongre'nin üst kanadı olan Senato'nun ortadan kaldırılmasını ve tek kamaralı meclis formasyonuna geçilmesini de savunmuşlardır (VK, 2022: 10; Larrain et al., 2023: 242; Planza and Valarezo, 2024: 204).

Konvansiyon'un daha ılımlı üyeleri, pek de hoşnutluk yaratmayan Senatonun varlığını sona erdirmekten ziyade, fonksiyonel bakımdan içini boşaltmayı teklif etmişlerdir (Planza and Valarezo, 2024: 204). Daha âdem-i merkezîyetçi bir yapı kurarak üst kamarayı bölgesel temsil organına dönüştürmeyi teklif etmişlerdir. Buna göre her iki kamara asimetrik olarak dizayn edilecek ve farklı yasama ve temsil yetkileri ile donatılacaktır.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

İlimli üyeler kendi fikirlerini kabul ettirmek bakımından kısa süreli ittifaklar kurmuşlardır. Mesela Kongre’de yerlilerin temsilinin sürekli bir biçimde sağlanmasını temin etmek bunlardan bir tanesidir (Planza and Valarezo, 2024: 204). Nasıl ki Konvansiyon’un 17 üyesi yerlilere rezerv edildi ise Kongre’de de belirli koltuklar yerlilere rezerve edilebilmesi teklif edilmiştir. Yerliler bu şekilde çok uluslu bir yapı tesis etmeyi amaçlamaktadır. Hem ılımlılar hem de radikal sol görüşlü üyeler, Konvansiyon’da yer alan bu 17 kişilik yerli grubun desteğini alabilmek için yerli grubun bu teklifine destek vermiştir. Sağ grup ise söz konusu teklife karşı olumsuz bir tavır içerisinde olmuştur. Sağ görüşlü üyelerin bu karşıt tavrı, bu teklife özgü olmayıp pek çok durumda oluşmuştur. Özellikle aşırılık içeren konularda ılımlıları kendi yanlarına çekebilmeyi ve bu sayede pek çok teklifi de reddedebilmeyi başarmışlardır (Larrain et al., 2023: 242; Planza and Valarezo, 2024: 204; Suárez Delucchi, 2024: 7).

Netice olarak Siyasi Sistem Komitesi’nin ilk raporu Konvansiyon tarafından kabul edilmemiş ve 95 maddenin 93’ü reddedilmiştir. Konvansiyon’un 2/3’ünün desteğini alan 2 madde ise çok uluslu devletin kurulması ve self determinasyonun tanınması ile ilgili olanlardır (Suárez Delucchi, 2024: 7).

Daha önce ifade edildiği gibi Konvansiyon’un göze çarpan en belirgin özelliği son derece bölünmüş bir yapıda olmasıdır. Ortak bir alanda buluşmak ve herkes tarafından kabul edilebilecek bir metin çıkarmak zor olmakla birlikte tecrübeli ve bilgili konvansiyon üyeleri ile bu durumu aşarak karar alma sürecinin daha basite indirgemek mümkün olabilmektedir. Fakat bu noktada da kamuoyu ve medyanın itirazları sebebi ile işler zorlaşmıştır (Larrain et al., 2023: 242; Planza and Valarezo, 2024: 204.). Medya ve siyasetin süreç karşıtı kampanyası, zaten huzursuz olan seçmenin kaygılarını arttırmıştır (Piscopo and Siavelis 2023: 141).

İlimliler daha ılımlı bir taslak oluşması için sağ ve sol gruplar ile ittifaklar kurabilmiş ve bunların desteği ile düzenlemeler oluşturabilmiş ise de işin sonunda bu gruplar daha önce destek verdikleri düzenlemelere destek vermekten vazgeçmişlerdir. Dolayısı ile Konvansiyon'un çalışmaları da verimli olmaktan çok uzaklaşmıştır (Panza and Valarezo, 2024: 205).

Konvansiyon'da herhangi bir anayasal düzenlemenin üye tam sayısının 2/3 ile alınması kuralının amacı, Elster'in (1995: 364, 396) teorik olarak izah ettiği üzere uzlaşmayı temin etmektir. Zira anayasanın, toplum mutabakatının en önemli resmi belgesi olduğu düşünülmektedir. Halkın tamamı tarafından rıza gösterilen bir metnin varlığı arzu edilmektedir (Ruiz-Tagle, 2021: 264). Fakat durum hiç de böyle olmamıştır (Escudero, 2024: 197).

Özel nitelikli nisabın var olmasının temel nedeni, veto yetkisini olabildiğince zorlaştırmak, böylelikle sürecin tıkanmasını engellemektir. Bazı yazarlar 5/6 gibi çok yüksek oranları da önermişlerdir (Larrain et al., 2023: 243; Panza and Valarezo, 2024: 205). Fakat özel nitelikli nisap uygulanması bir zaruret değildir. Şili bakımından ise farklı farklı kuralların olduğu görülmektedir. Mesela referandum bakımından %50+1 yeterlidir. Komiteler, basit çoğunluk ile karar alabilmektedir.

Komiteler tarafından kabul veya reddedilen herhangi bir düzenleme Konvansiyon tarafından değiştirilememektedir (VK, 2022: 5-10). Önüne gelen metne ilişkin Konvansiyon, ya olduğu gibi metni kabul edecek ya da metni tamamıyla reddederek geri gönderecektir. Dolayısı ile her turda sadece az sayıda düzenleme Konvansiyondan geçebilmiştir. Tek kamaralı yapı, başbakanlık, yarı başkanlık gibi hususlar peyderpey reddedilmiştir. Konvansiyon'un karşılaştığı zorluklar göz önüne alındığında bu usul 12 aylık süreyi iyi kullanmak bakımından oldukça faydalı olmuştur. Fakat Konvansiyon çalışmalarının, kamuoyu

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

nazarındaki algısını olumsuz şekilde etkilemiştir (VK, 2022: 6-7; Planza and Valarezo, 2024: 205).

Bu çalışma şekli sağ siyasi görüşe sahip üyeleri tatmin etmez iken sol görüşe sahip üyeler bakımından ihanete uğramışlık hissi yaratmıştır. Üstelik bütün çalışmalar medya vasıtası ile kamuoyuna nakledilmiştir. Kamu nazarında oluşan negatif algıdan ise kimsenin haberi yok gözükmemektedir (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 205).

Komitenin basit çoğunluk nisabı ile karar vermesi radikal tekliflerin oluşumunu teşvik etmiştir. Bunların Genel Kurul'dan geçmeyeceği bilinmesine rağmen gündem oluşturmalarının önüne geçilmemiştir. Netice olarak da zamanın yanlış kullanılmasına neden olmuştur. Senato'nun kaldırılması yönünde düzenleme yapan Siyasi Sistem Komitesi buna en iyi örnektir (Larrain et al., 2023: 243). Ciddi oranda seçmen ise taslağın öngördüğü radikal değişikliklerden rahatsız olmuştur (Aleman and Navia, 2023: 90).

Kısacası, Komite'de onayladıkları normları Konvansiyon'da reddetmek şeklinde, Komite üyeleri tarafından takip edilen usul (VK, 2022: 5-10) ve strateji pahalıya patlamıştır. Kamuoyunda, komitenin çalışmalarının organize olamadığı ve başarısız olduğu algısı yerleşmiştir. Kanaatimiz odur ki; Konvansiyon'un çalışma şekli kamuoyundaki hayal kırıklığının en temel sebebi olup taslağın referandumdaki kaderini tayin etmiştir (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 205). Yukarıda da izah edilen sebepler ile tüm bunlar halk nezdinde anayasa çalışmalarına karşı bir yabancılaşma yaratmıştır (Verdugo and Huidobro, 2023: 161).

Fakat Konvansiyon'un tüm kararlarının halk tarafından gözlemlelabilir olması, üyelerin açıkladıkları bir görüşten geri adım atmalarını ve/veya görüşlerini değiştirmelerini de zorlaştırmaktadır. Karşılıklı verilen taviz yolu ile uzlaşma zorlaşmaktadır (Larrain et al., 2023: 244;

Planza and Valarezo, 2024: 204-205). Mesela, Fransa’da 1789-1791 tarihlerinde oluşturulan anayasa meclisinin başarısızlığı buna yorumlanmaktadır (Elster, 2000: 345).

Komitede kabul edilen tekliflerin önemli bir kısmı Genel Kurul’da reddedilmiştir. Bu durum halk tarafından koordinasyonsuzluk olarak algılanmıştır. Ayrıca her üyenin kendi siyasi ajandası kapsamında hareket etmesi neticesinde kolektif bir menfaat zemininin oluşmadığı da bir kanaat olarak hasıl olmuştur (Piscopo and Siavelis, 2023: 141-155; VK, 2022: 6-7; Planza and Valarezo, 2024: 208).

Şubat 2022’de Siyasi Sistem Komitesi’nde, 12/13 oy ile tek kamaralı meclis düzenine geçiş kabul edilmiş, bu teklifin reddolunacağı öngörülmesine karşın Genel Kurul’a gönderilmiştir. Zira bundan önce gönderilen bir teklifte, parlamentonun üst kamarasının yetkileri son derece azaltılarak, neredeyse sembolik bir hale getirilmesi düzenlenmiş fakat Genel Kurul tarafından kabul edilmemiştir. Bu ve buna benzer pek çok düzenleme komiteye iade edilmiştir. Bu kapsamdaki komite çalışmaları ve tartışmalar, güçlendirilmiş bir üst kamara tesisi ile son bulmuştur. Fakat tek kamaralı parlamento sistemine ilişkin teklif, Genel Kurul gündemine alınmış, tartışılmış, kutuplaşmaya neden olmuştur (VK, 2022: 6-7; Larrain et al., 2023: 244).

3. Konvansiyon Çalışmalarına Halkın Katılımı

Anayasa’nın istikrarı ve tarafsız olması için temelde ihtiyaç duyulan şey onun meşruiyeti yani kolektif olarak kabul edildiği yönündeki kanaattir. Şili ise bu meşruiyeti sağlama yolları olarak anayasa yapım sürecinin şeffaflık, açıklık ve katılımcılık üzerine bina etmeyi tercih etmiştir. Katılımcı anayasa yapım süreci ise görüşlerin çoğulcu olması ve tartışma konusu hususlarda uygun ve yeterli müzakerenin sağlanmasını işaret etmektedir (VK, 2022: 8).

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Konvansiyon, ilk ayını prosedürler üzerine tartışarak geçirmiştir. Bu tartışmalara halkın sürece doğrudan katılım mekanizmaları da dahildir. Konvansiyon, Halkın Katılımı Sekreterliğine, 12 farklı katılım yöntemini koordine etmek görevi vermiştir. Bunlardan birisi de ara referandumdur (Heiss and Suarez, 2024: 284). Ara referandum, sürecin sonunda tek bir seferde nihai taslağı halk oyuna sunmak yerine sürecin bir noktasında ara referanduma gidilerek, o zamana kadar yapılan çalışmanın halk oyuna sunulması ve onayına müteakip sürece devam etmek olarak tanımlanmıştır. Konvansiyon bu hususu prosedürlerine dahil etmiş fakat konuyu parlamentoya kabul ettirmeyi başaramamıştır. Ara referandum yapılması için ihtiyaç duyulan anayasa değişikliği Kongre'den geçememiştir (Heiss and Suarez, 2024: 284).

Sivil toplum ve uzmanlar ile yapılan oturumlar, dört bölgeden en az 15.000 imza ile halk teşebbüsünde bulunulması gibi hususlar ile katılımcı bir anayasa yapılması için yeni ve farklı yöntemler sürece eklenmiştir. Fakat ne doğrudan katılım yolları ne de ulusal forum ve halk oturumları uygulanamayarak kâğıt üstünde kalmıştır. Çok sayıda halk teşebbüsünün parlamentoda tartışıldığı da görülmektedir. Fakat bunların uygulanması bakımından parlamentonun bir yetkisi olmadığı için sorumluluk Konvansiyon'a aittir. Konvansiyon var olan prosedürleri uygulamaya geçirememiştir (Piscopo and Siavelis, 2023: 141-155). Mesela, yerlilerin görüşlerinin alınması ancak sürecin tamamlanmasından 2 ay önce gerçekleştirilebilmiştir. Üstelik yerlilerin ilgisi ve katılımı son derece düşük olmuştur (VK, 2022: 8; Heiss and Suarez, 2024: 284).

Klasik anayasa yapım mekanizmalarının yanı sıra böylesi bir katılımcı yöntemin benimsenmesi Konvansiyon anlamında olumludur. Ancak Konvansiyon'un konu hakkında takip etmesi gereken program ve ajanda müphem olduğu için süre kısıtlamaları, kaynakların kullanımında sorun ve yönetim zafiyeti ile karşı karşıya kalmıştır (VK, 2022: 10; Heiss and Suarez, 2024: 284).

Şili ve İzlanda örnekleri pek çok benzerlik göstermiştir. Bunlardan belki de en önemlisi demokratik katılıma ilişkin yenilikler ve halkın doğrudan katılımı müesseseleri ile anayasa yapım organının aldığı kararlardaki bağlantıyı kuramamış olmaktır (Verdugo and Huidobro, 2023: 161; Heiss and Suarez, 2024: 284). Şili örneğine baktığımızda, doğrudan katılım mekanizmasına çok önem verildiğini görebiliyoruz. Fakat halkın katılımından beklenti onun kapasitesinin üstünde olmuştur. Halkın sürece doğrudan katılımının Konvansiyon'un eksikliklerini kapatabileceği düşünülmüştür. Oysa Konvansiyon'un zafiyet gösterdiği hususların çokluğu ve büyüklüğü dikkate alındığında bunun mümkün olmadığı da anlaşılabacaktır. Çağdaş demokratik sistemlerde meşruyetin inşasının karmaşık olması halkın katılımını bir ihtiyaç olarak doğurmuştur. Fakat bu mekanizma, etkili bir ara buluculuk ve müzakere-nin yerini alamaz (Verdugo and Huidobro, 2023: 160; Heiss and Suarez, 2024: 284).

III. ANAYASA KONVANSİYONU ÇALIŞMALARININ SÜRECE ETKİSİ

A. Kamuoyunun Konvansiyon Çalışmalarına Menfi Yaklaşımı

Toplumsal mutabakat metni olan anayasanın hazırlık sürecinin de toplum tarafından gözlemlenebilir, açık ve şeffaf olması onun meşruiyeti bakımından bir delil olarak görülmektedir. Ayrıca halka açık bir biçimde gerçekleştirilen sürecin, anayasa yapan organa dahil olmayan kişilerin dolaylı yöntemler ile seslerini duyurmalarına izin verdiği düşünülmektedir (Heiss and Suarez, 2024: 284; Piscopo and Siavelis, 2023: 141-155; VK, 2022: 8; Larrain et al., 2023: 244). Fakat Şili'de şeffaflık prensibinde aşırıya kaçılması, sürecin eksikliklerinin halka ifşa edilmesine neden olmuştur (Heiss and Suarez, 2024: 284).

Çalışmaların canlı yayınla veriliyor olması özellikle bağımsız üyeler bakımından, halkın ilgisini çekmek için de bir fırsat olarak görülmüştür. Mesela "Pikaçu" kıyafeti giyen üyeler veya meme kanserine

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

dikkat çekmek için “üstsüz biçimde” konuşma yapan üyeler ve Şili marşını değiştirerek okuyan “şarkı yazarı” olan bir üye bunlara delil olarak gösterilebilir (Larrain et al., 2023: 244). Sonuç olarak da Konvansiyon’un imajı da bunların tamamından etkilenmiştir (Piscopo and Siavelis, 2023: 141-155; Heiss and Suarez, 2024: 284; Planza and Valarezo, 2024: 205).

Bazı yazarlar, anayasa yapım sürecinde kamuoyu nezdindeki eğilimleri ortaya koyan araştırmaları analiz etmek suretiyle halkın zamanla artan bir biçimde Konvansiyon çalışmaları aleyhinde katı bir tavır aldığını iddia etmektedirler. Bu analizin kapsamında kamuoyunun konuya ilişkin yaklaşımının giderek “yabancılaşma olduğu” ileri sürülmektedir (Larrain et al., 2023, 237-239). Yani çalışmaların başında Konvansiyon’un çalışmaları ile kendi talepleri arasında bağ kurabilen halk çalışmanın sonuna doğru bu bağın koptuğunu düşünmüştür. Analizde yer alan son anket ise referandumda taslağa ret oyu verenler arasında yapılandır. Buna göre ret oyu vermenin ana nedeni Konvansiyon’un çalışma usulüdür (Planza and Valarezo, 2024: 206-207; Verdugo and Huidobro, 2023: 161).

Bahse konu kompozisyonu, kuralları ve yapısı ile Konvansiyon ve komiteleri, çalışmalarına 2021’in sonlarına doğru başlamıştır. Mart ve Mayıs 2022 arasında Genel Kurul, komitelerin farklı raporlarını oylamıştır. Haziran 2022’de taslak tamamlanarak Temmuz 2022’de yayımlanmıştır. 388 maddelik taslak, Latin Amerika standartlarına göre dahi son derece uzundur⁷.

Nihai taslak, 1980 Anayasası’nın bazı düzenlemelerini değiştirilerek bunları muhafaza etmiştir. Başkanlık hükümet sistemi bunların başlıcasıdır. 2019 gösterileri ile ortaya çıkan diğer yeni görüşler ile 1980 Anayasası’na getirilen uzun dönemli eleştiriler neticesinde taslağa eklenen düzenlemeler de bulunmaktadır. Yeni sosyo-ekonomik

⁷ Mesela kıtanın en uzun metni olan 1988 Brezilya Anayasası 250 maddeden mürekkeptir (Larrain et al., 2023: 239).

hakların ihdası, kadınların ve yerlilerin yasama organında temsil oranının arttırılması, halkın yasama süreçlerine katılım mekanizmaları, başkanlık kuvvetinin yetkilerinin azaltılması ve âdem-i merkeziyetçi yapı bunlara birer örnek teşkil edebilir. Diğer bazı değişiklikler ise ihtilaflı konuları muhteva etmektedir. Bunlar kürtaj hakkı, çok uluslu yapı, yerlilere özgü hukuk sistemi, mülkiyet hakkının zayıflatılması olarak görülen kamulaştırma yetkisi ve genel grev hakkı olarak ifade edilebilir (Larrain et al., 2023: 239; Suárez Delucchi, 2024: 7; Heiss and Suarez, 2024: 284).

Yeni anayasaya destek oranı Ocak 2022’de %56’lar civarında olup bu dönemde herhangi bir komite raporu henüz Genel Kurul’da onaylanmamıştır. Fakat Şubat 2022-Mayıs 2022 arasında, yani komite raporları Genel Kurul’da görüşülmeye başlanıp taslağın ilk halleri şekillenmeye başlayınca, yeni anayasaya destek %47’den 35’e düşmeye başlamıştır. Bu negatif eğilim süreç içerisinde artmaya devam etmiştir (Suárez Delucchi, 2024: 11; Heiss and Suarez, 2024: 284). Benzer şekilde Ocak-Mayıs 2022 arasında Konvansiyona halkın duyduğu güven de %51’den 43’lere düşmüştür (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 205; Heiss and Suarez, 2024: 282). Bu eğilimlere bakarak taslağın başarısız olacağını öngörmek hiç de zor olmamıştır.

Fakat Konvansiyon üyelerinin bahse konu negatif toplum desteğine bir reaksiyon verdiğini ifade edebilmek mümkün değildir. Ayrıca Konvansiyon çalışmalarına devam ettiği sırada yapılan başkanlık seçimlerinde sol kanadın adayı Gabriel Boric seçilmiştir. Bu vakıa da Konvansiyon tarafından, çalışmalarına halkın yeşil ışık yaktığı şeklinde yorumlanmış olmalıdır (Larrain et al., 2023: 239; Planza and Valarezo, 2024: 205). Oysa karşı kampanyalar ile huzursuz seçmenin kaygıları artmakta ve en nihayetinde olumsuz bir hava hâkim olmaktadır (Piscopo and Siavelis, 2023: 141).

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Anayasa Konvansiyonu'nun bazı üyelerinin siyasi tecrübelerinin olmaması, bazı üyelerin ise siyasi saikler ile süreci kullandıkları ve toplumla aralarında herhangi bir bağ olmadığı yönünde ağır eleştiriler süreçte hakim olmuştur (Verdugo and Huidobro, 2023: 161).

Netice itibarı ile Konvansiyon'un formasyonu ve çalışma usulü neticesinde ortaya çıkan kaos, doğrudan halk tarafından gözlemlenebildiği için Konvansiyona olan güven henüz nihai taslak ortaya çıkmadan erimiştir. Ortaya çıkan taslak ise büsbütün hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu örnek de görüldüğü üzere anayasa yapım organına nasıl üye seçildiği ve organın çalışma usul ve prensipleri doğrudan anayasa yapım sürecini etkilemektedir. Bu etki hiç şüphesiz kamuoyu nezdinde oluşmaktadır. İşte Şili bu bakımdan son derece negatif bir modellemeye konu olabilecek fahiş hatalar yapmıştır. Eğer referandum ile nihai taslağın halk tarafından onaylanması bir sürece eklemlendiyse, halkın kanaatinin sürecin her aşamasında çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Şili örneğinde olduğu gibi anayasa yapan organın, kamuoyu görüşleri bakımından doğrudan etken olduğu da gözden kaçmamalıdır. Eğer anayasa yapım organı, halkın kanaatlerini yönlendirmekten aciz ise ve siyasi partilerin de süreç üzerindeki etkileri zayıf ise Şili'de yaşanan başarısızlık beklenmelidir.

B. İkinci Anayasa Yapım Teşebbüsü: Anayasa Konseyi

2022 nihai anayasa taslağının halk tarafından reddedilmesinin hemen ardından başarısızlık Anayasa Konvansiyonu'na mal edilmiştir. Zira yukarıda izah edildiği üzere yapısı ve çalışma usulleri ile şeffaflık prensibinde aşırıya kaçılması neticesinde halkın taslağı kabul etmemesinde önemli bir payı olduğu doğrudur. İşte bu nedenler ile 2023 anayasa yapım sürecine gidilirken farklı bir anayasa meclisi öngörülmüştür. Neredeyse Konvansiyon'un zıddı bir Konsey yaratılmıştır.

Tablo-3: 2023 Anayasa Yapım Sürecinin Aşamaları

İkinci Süreç		Anayasa Konseyi	2023
İlk süreçte yaşanan başarısızlığın nedenleri henüz çözümlenmeden ikinci süreç başlatıldı. Ana akım siyasi partilerin ve sağ siyasetin güdümünde muhafazakâr bir yapı kuruldu. 1980 Anayasası ile 2022 taslağı arasında orta bir yol bulunmaya çalışıldı.	1	Yeni Siyasi Mutabakat: Daha sınırlı bir süreç, daha küçük bir anayasa yapım organı ve uzman komisyonu.	Aralık 2022
	2	Rehber İlkeler: Sürece rehberlik edecek ilkeler belirlendi.	
	3	Uzmanlar Komisyonu: Kongre tarafından 24 üye atandı.	Mart 2023
	4	Anayasa Konseyi Seçimi: 50 üye halk tarafından seçildi.	Mayıs 2023
	6	Halktan Görüş Almak için Taslak Halka Sunuldu.	Ekim 2023
	7	Referandum: Taslak Reddedildi.	Aralık 2023
	Sonuç: 1980 Anayasası uygulanmaya devam etmektedir.		

İkinci anayasa yapım sürecinde, öncelikle Kongre tarafından atanan 24 üyeli bir Uzmanlar Komisyonu kurularak sürecin temelleri hazırlanmıştır. Uzmanlar Komisyonu tarafından, ikinci anayasa yapım sürecinde anayasa yapım görevi, bir Anayasa Konvansiyonu yerine 50 kişiden müteşekkil Anayasa Konseyi'ne tevdi edilmiştir. Kongre ayrıca bir de 14 üyeli Teknik Komite kurmuştur (Heiss and Suarez, 2024: 282).

Anayasa Konseyi üyeleri, doğrudan halk tarafından yapılan 7 Mayıs 2023'te yapılan seçimler ile seçilmiştir. Anayasa Konvansiyonu, milletvekilliği seçimine benzer bir seçim sistemi ile kurulmuş iken Konsey, Senato seçimine benzer bir usul ile kurulmuştur. Fakat seçimde bağımsız üyelerin sayısını azaltmak anlamında düzenlemeler yapılmış ve yerlilere rezerve edilen üyelikler kaldırılmıştır. Bağımsız üye listeleri seçime girmemiştir. Yerlilerin, oy oranlarına göre temsil edilmeleri öngörülmüştür. Sonuç olarak Konsey'de sadece bir üyelik ile temsil edilebilmişlerdir (Suárez Delucchi, 2024: 11).

Anayasa Konvansiyonu ile mukayese edildiğinde yalnızca cinsiyet eşitliği prensibinin aynı ile muhafaza edildiği görülmektedir

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

(Reyes-Housholder et al., 2024: 263-266). Yani Anayasa Konseyi'nin de üyeleri yarı yarıya ve eşit olarak kadın ve erkek cinsiyetine eşit olarak paylaştırılmıştır. Ayrıca Uzmanlar Komitesi ve Teknik Komite de üye tam sayıları kadın ve erkek üyelere eşit olarak bölünmüştür.

Bu ikinci denemede Komisyon, sıfırdan bir metin oluşturmak yerine reddedilen 2022 taslağı üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu yeni deneme çalışmasını ise temel olarak 12 hususa meseleye özgülemiştir. Birinci süreçte tartışılan devletin yapısı, çok kültürlülük, temel hak ve özgürlükler gibi hususlar bahse konu 12 meseleden birkaçını oluşturmaktadır (Heiss and Suarez, 2024: 282; Suárez Delucchi, 2024: 11).

Uzmanlar Komisyonu tarafından hazırlanan anayasa taslak metni, incelenmesi için Anayasa Konseyi'ne gönderilecektir. Konsey, metni doğrudan veya düzelterek onayabileceği gibi taslak metne norm da ekleyebilecektir (Heiss and Suarez, 2024: 282).

Birinci taslağın ardından farklı olarak ikinci taslak oluşurken Konsey içinde yer alan ve çoğunluğu oluşturan siyasi grupların kendi siyasi hedeflerini sağlamlaştırma yolunda bir faaliyet içerisinde oldukları ifade edilebilir (Kaufmann, 2023a). İlk sürece göre ikinci süreç siyasi partilere çok daha fazla kontrol vermiştir. Konvansiyon'da azınlık olan grup sağ siyasi kanat olurken Anayasa Konsey'de sol siyasi kanat azınlık durumunda kalmıştır (Kaufmann, 2023b; Suárez Delucchi, 2024: 11; Heiss and Suarez, 2024: 283). 50 üyeden 34'ü sağ siyasi kanattan, 16'sı ise sol siyasi kanattan seçilmiştir.

Anayasa Konseyi'nin ortaya çıkardığı nihai taslak da reddedilmiştir. Zira buradaki temel hata, başarısız olan sürecin henüz tam olarak incelenmeden yenisine başlanmış olmasıdır. Birinci sürecin başarısız olmasında Anayasa Konvansiyonu'nun büyük payı olduğu doğrudur, fakat başkaca unsurlar daha vardır. İkinci süreç, bunun açık ispatıdır.

C. Nihai Taslak

Modern anayasacılığın temel varsayımı insanlar tarafından tesis edilen siyasi bir topluluğun varlığıdır. Bu insan topluluğu bir tarafında bireylerin diğer tarafında kolektifin bulunduğu iki taraflı bir şeydir. Habermas'ın "co-originality thesis" olarak ifade ettiği savına göre bu iki unsurdan hiçbirisi diğeri adına feda edilemez (Habermas and Rehg, 2001: 766-781). Birey ve kolektif bir bütün olarak modern anayasacılığın köklerini oluşturmaktadır. Kollektif, bireylerden oluşan fakat bireylerin her birisine nazaran daha büyük olan bir "varlıktır" ve "demos" adını alır. Modern demokratik devletler, sadece bireylerin perspektifinden anlaşılamaz. Demokratik kararlar, bahse konu topluluğun her bir ferdi tarafından alınamaz ve/veya her ferdi unsur bir kararda mutabık kalamaz. Ferdi unsurların tamamından oluşan kolektif unsur ise tek bir ferdi unsura indirgenemez. Fakat kolektifin de ferdi unsur olan bireyi absorbe etmesi düşünülemez. Temel hak ve hürriyetlerin manası ve önemi bu bakımdan değer ifade etmektedir. Yani demokrasi kolektife, insan hak ve özgürlükleri ise ferde ilişkin düzenlemeler olarak anlaşılmalıdır (Habermas and Rehg, 2001: 766-781).

Tüm bunların ışığında modern anayasacılık, kolektif ile fert arasında yani demokrasi ve insan hakları arası bir tahkim görevi görmektedir. Bu unsurlar birbirleri ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi ile varlıklarını sürdürmektedirler. Anayasalar, söz konusu kolektife şekil vermekte ve kolektifin hangi yapılar ile hareket edeceğini tayin ve tespit etmektedir. Diğer yandan temel hak ve özgürlükleri de hukuk aleminin kutsalları olarak temellendirmektedir. Temsil organı ve temsil organında yer alabilmek için konulan demokratik prosedürler kolektife ilişkin hedefler iken; bazı kurum ve mekanizmalar ile bireyin haklarını koruyarak kolektif ile birey arasındaki gerilimi yönetmek de yine bu görevler arasında sayılmaktadır. Yine mahkemeler vasıtası ile anayasanın uygulanmasını temin etmekte bu kapsamda ele alınmalıdır.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Fakat birey ve kolektif arasında anayasal olarak inşa edilen ilişki üretken bir gerilimden ziyade çatışmaya da dönüşebilir. Bu durumda iki gelişme meydana gelir. Birincisi, anayasal hakların hiyerarşide diğer düzenlemelerden daha üstün bir yerde olduğu iddiasıdır. İkincisi ise anayasa yargısının yetki alanının ciddi biçimde genişlemesidir (Loughlin, 2022). Böylelikle anayasal hak ve hürriyetler, demokratik karar alımı ve siyasi süreçler için önemli bir tehdit haline gelmektedir. İşte günümüzdeki kolektif ve birey arasındaki çatışmanın temeli tam olarak budur. Anayasa Mahkemesi, demokratik olarak uygun olan kanunları bireyin lehine kaldırabilmektedir.

Yukarıda teorik olarak izah edilen hususlar esasen Şili halkının pratik taleplerinin altyapısıdır. Fakat Konvansiyon bahse konu teorik izahı pratiğe dökmemiştir. Ayrıca Şili'nin fonksiyonel olmayan anayasal düzeninin en önemli unsuru olarak Şili Anayasa Mahkemesi gösterilmektedir (Contesse, 2020). Zira Mahkeme'nin aldığı kararlar ve yorum yetkisini kullanma biçimi ile sık sık yürütme ve yasamanın alanına müdahale ettiği ifade edilmesine rağmen Anayasa Konvansiyonu'nun bu konuda ciddi bir şey yapmadığı görülmektedir (Landau and Dixon, 2024: 234). Demokratik prensipler ile ilişkilendirilmemiş kolektif siyasi hedefleri ilerletmeyi hedeflemiştir. Temel hak ve hürriyetler, siyasi hedefleri gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır (Larrain et al., 2023: 240-241).

Şili'de her iki anayasa yapım sürecinde anayasa yapım organı içerisinde azınlık olan grup çoğunluk tarafından görmezden gelindiğini iddia ederek, çoğunluğun suistimaline vurgu yapmıştır. Çoğunluk, nihai taslaklar içerisinde kendi siyasi hedeflerini güçlendirici amaç taşıyan düzenlemeleri, demokrasi adı altında yapmak ile suçlanmıştır (Kaufmann, 2023a).

Anayasa Konvansiyonu'nun nihai taslağı, merkezi sol partilerin bazı hedeflerini gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda anayasanın daha ko-

lay değişmesi ve sosyoekonomik hakların anayasaya eklenmesi sayılabilir. Fakat metne genel çerçeveden yaklaşacak olursak durum çok farklıdır. 2022 anayasa taslak metni ile Sosyalist Başkan Bachelet'in 2018 anayasa reform taslağı kıyaslandığında merkezi solun vizyonunun çok dışında bir yere gelindiği görülebilir. 2018 taslağının temel olarak sol partilerin vizyonu doğrultusunda, seçim sistemleri üzerinde değişiklik yaparak Pinochet iktidarının çerçevesini çizdiği siyasi düzeni açmak, neoliberal ve Katolik mezhebinin etkisinin hissedildiği 1980 Anayasası'nı sosyal demokrasi zeminine açmak hedefinde olduğu söylenebilir. 2022 taslağı ise anayasal kurumlara güvensizlik gösteren ve sosyal demokrasi anlayışının da ötesinde kimlik sorunları ile bağ kurmayı hedeflemiştir. Ülkedeki "think-tank" kuruluşlarının dahi 2022 taslağı üzerinde çok ufak bir etkisi olmuştur (Landau and Dixon, 2024: 236).

Fakat Anayasa Konvansiyonu, bahse konu hedefleri yerine getirmede başarısız olmuştur. Esasen yerine getirilmesi zor olmayan hedefler başkalaşmıştır. Özellikle bağımsız üyelerin, Anayasa Konvansiyonu'nu adeta miting alanına çevirmesi, bu başkalaşmada etkindir. Zira kimisi tek bir konunun savunuculuğuna kendisini adanmış aktivist olan üyeler (Issacharoff and Verdugo, 2023: 55-59), toplumun genelinin taleplerini anayasa metnine dökmek yerine kendi gündemlerinin savunuculuğunu yapmıştır (Negretto and Talanquer, 2021: 522, 536). Radikalize olan Konvansiyon, yapması gerekenleri adeta unutmuştur. Diğer taraftan müzakere tecrübesi bulunmayan bağımsızlar, en basit konularda ortak bir noktada buluşmada zorlanmışlardır. Konvansiyon'un çalışma süresinin son derece kısıtlı olduğu da göz önüne alındığında ortaya çıkan nihai taslak bir sürü eksikliğin yanı sıra uygulanabilirliğine güven kalmamış bir metin (Aleman and Navia, 2023: 90, 104) olarak ölü doğmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

D. Aktivasyon Hatası

Anayasa yapımı artarak yaygınlaşmasına karşılık bunların neden başarılı olamadıklarına ilişkin nedenler son dönemde karşılaştırmalı alanda çalışan akademisyenler tarafından dikkate alınmaya başlamıştır. Bu anlamda Verdugo, başarısızlığı kavramsallaştırarak teorik olarak izah eden yazarların başında gelmektedir. Verdugo'nun "aktivasyon" hatası olarak isimlendirdiği (Verdugo and Huidobro, 2023: 154) husus, bir anayasa süreci tarafından üretilen nihai taslağın aktivasyon aşamasında (Skach, 2012: 887) anayasa olarak kabul edilerek yürürlüğe girememesidir. Aktivasyon hatası, taslağın referandumda kabul edilmemesi, referanduma hiç gidememesi şeklinde ortaya çıkabileceği gibi yeni anayasa yürürlüğe girmesine rağmen fonksiyonel anlamda görevini icra edemediği durumlarda da ortaya çıkabilir (Issacharoff and Verdugo, 2023: 12). Anayasanın hiç yürürlüğe girmediği aktivasyon hatasına örnek olarak Fransa'da Mayıs 1946 taslağı (Issacharoff and Verdugo, 2023: 12), Kenya'da 2005 taslağı (Varol, 2014: 435-436), İzlanda'da 2011 taslağı (Verdugo, 2022) verilebilir. Taslağın anayasaya dönüştüğü fakat işler bir düzen yaratamadığı durumlara örnek olarak 2014 Tunus Anayasası (Elster, 1995: 364) ve Ekim 1946 Fransa Anayasası (Issacharoff and Verdugo, 2023: 12) verilebilir.

Aktivasyon hatasının teorik anlamda incelenmesi, sebepleri ve sonuçları başlıca bir inceleme konusu olduğu için daha fazla detay verilmemiştir. Fakat bu kapsamda en güncel örneğin 2022 Şili taslağı olması ve bu hatayı Şili Anayasa Konvansiyonu'nun üretmesi sebebi (Verdugo and Huidobro, 2023: 155) ile bu çalışma kapsamında da zikredilmesi gerektiği kanaati hasıl olmuştur. Her hâlükârda siyasi partilerin etkin bir biçimde anayasa yapım sürecinde yer almamaları duru-

munda ortaya çıkacak problemler bakımından Şili Anayasa Konvansiyonu⁸ çok yerinde bir örnek teşkil etmekte olup aktivasyon hatasına neden olmuştur (Issacharoff and Verdugo, 2023: 13-14).

SONUÇ

Şili Anayasa Konvansiyonu tarafından ortaya konan nihai anayasa taslağı, Eylül 2022’de referanduma sunulmuş fakat hezimet sayılabilecek bir şekilde kullanılan oyların yaklaşık %85’i ile reddedilmiştir (Landau and Dixon, 2024: 228). Başarısızlığa ilişkin pek çok gerekçe gösterilmiş olmakla birlikte yapılan anketler çok ulusluluk, çok hukukluluk, olağanüstü hâle ilişkin düzenlemelerin kaldırılması, yerlilere veto hakkı veren düzenlemeler ve sosyal haklara ilişkin düzenlemelerin yetersiz olmasının halkın kullandığı oylar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Issacharoff and Verdugo, 2023: 59). Halkın bu bakış açısı bakımından ise taslağın esasından ziyade medyanın dezenformasyon çalışmalarının etkili olduğu iddia edilmektedir (Piscopo and Siavelis, 2023: 141-142; Aleman and Navia, 2023: 90-92).

Yukarıda izah edilen ve edilmeyen başarısızlık sebepleri üzerinde tam bir mutabakata varmak zor olsa da tüm bunların üretim yerinin Anayasa Konvansiyonu olduğu yönünde şüphe bulunmamaktadır. Siyasi partilerin etkin olmadıkları bir sürecin taşıyıcılığını yapmayacakları aşikâr olsa da Konvansiyon’un hem seçim usulünde hem de çalışma usulünde bu durum göz önüne katılmamıştır. Dahası üyeler ise, kasti olarak o siyaset ile aralarına mesafe koymayı tercih etmiştir. Böylesi bir durumda toplum nezdinde son derece tartışmalı konularda -üstelik teknik anlamda zayıf bir biçimde- düzenleme yapmak gibi bir

⁸ Sadece 2021-2022 süreci değil Bachelet’in yürüttüğü 2015-2017 anayasa yapım süreci de aynı makus talihi tecrübe etmiştir. Fakat Bachelet’in sürecinin aktivasyon hatası ile neticelenmemiş olması, anayasa yapım organından değil doğrudan Bachelet’ten kaynaklanmıştır (Issacharoff and Verdugo, 2023: 13-14).

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

riski üstlenen de Anayasa Konvansiyonu olmuştur. Süreç sona yaklaşıkça Konvansiyon, ortalama seçmenin güvenini kaybetmiştir (Issacharoff and Verdugo, 2023: 61). Netice itibarı ile de ürettiği nihai taslak aktive olamamıştır.

Her ne kadar Şili Anayasa Konvansiyonu başarılı olamasa da Güney Afrika'dan sonra demokratik anayasa yapım yöntemleri bakımından İzlanda ve Şili son derece dikkat çekici örnekler olarak kaşıımızda durmaktadır (Hudson, 2021: 509-521). Özellikle Şili Anayasa Konvansiyonu, negatif bir modelleme yapabilmek için yeterinden fazla veri sunabilmiştir. Bu anlamda pratikte fayda üretememiş olmak ile birlikte teorik olarak faydalı olabilmekmiştir.

Anayasa yapım süreci tasarlanırken, anayasa yapım organına seçim usulü, organın çalışma usulleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma gündemi, uzlaşma mekanizmaları göz önünde bulundurulmalıdır. Anayasa yapmak ile görevli organın oluşumunda tecrübe, toplumsal kredibilite, siyaset ile uygun münasebet gibi belli başlı hususların varlığı da gözden kaçmamalıdır. Aksi takdirde Şili örneğinde olduğu gibi ağırlık merkezinden uzaklaşılması söz konusu olup aktivasyon hatasına yönelmek son derece olasıdır.

KAYNAKÇA

- Ansaldi, Octavio and Pardo-Vergara, Maria (2020). "What Constitution? On Chile's Constitutional Awakening". *Law and Critique*. 31(1), 7-39.
- Aleman, Eduardo and Navia, Patricio (2023). "Chile's Failed Constitution: Democracy Wins". *Journal of Democracy*. 34(2), 90-104.
- Alemparte, Benjamin (2020). "The Institutional Interest of Political Parties in Chile's Constitution-Making Process" *Blog the International Journal of Constitutional Law*.

- <https://www.iconnectblog.com/the-institutional-interest-of-political-parties-in-chiles-constitution-making-process/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2024).
- Arato, Andrew (2014). "Beyond the Alternative Reform or Revolution: Post Sovereign Constitution-Making and Latin America". *Wake Forest Law Review*. 1-23.
- Arato, Andrew (2009). "Redeeming the Still Redeemable: Post Sovereign Constitution Making". *International Journal of Politics Culture and Society*. 22(4), 427-443.
- Atria, Fernando (2020). "Constituent Moment, Constituted Powers in Chile". *Law and Critique*. 31(1), 51-58.
- Barcentewicz, Mikolaj and Schneider, Alice (2019). "Andrew Arato, the Adventures of the Constituent Power: Beyond Revolutions?". *The American Journal of Comparative Law*. 67(1), 219-225.
- Colon-Rios, Joel (2018). *Multistage Constitution-Making: From South Africa to Chile. Constitutional Triumph, Constitutional Disappointments*. (Ed. Dixon, R.) Cambridge University Press, Cambridge.
- Colon-Rios, Joel (2011). "Carl Schmitt and Constituent Power in Latin American Courts: The Cases of Venezuela and Colombia". *Constellations*. 18(3), 365-388.
- Christodoulidis, Emilios and Goldoni, Marco (2020). "Introduction: Chile's 'Constituent Moment'". *Law and Critique*. 31(1), 1-5.
- Contesse, Jorge (2020). "The Downfall of a Constitutional Court". *VerfBlog*, <https://verfassungsblog.de/the-downfall-of-a-constitutional-court/>, (Erişim Tarihi: 28.07.2024).
- Dixon, Rosalind and Landau, David (2021). *Abusive Constitutional Borrowing: Legal Globalization and the Subversion of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

- Elster, Jon (2000). "Arguing and Bargaining in Two Constituent Assemblies". *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law*. 2(2), 345-421.
- Elster, Jon (1998). *Deliberation and Constitution Making, Deliberative Democracy*. (Ed. Elster, J.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1995). "Forces and Mechanisms in the Constitution-Making Process". *Duke Law Journal*. 45(2), 364-396.
- Elkins, Zachary and Hudson, Alex (2019). *The Constitutional Referendum in Historical Perspective*. Comparative Constitution. (Ed. Landau, D. et al. Lerner, H.). Cheltenham: Edward Elgar Press.
- Escudero, Maria (2024). "Institutional Resistance: The Case of the Chilean Convention 2021-22". *Global Constitutionalism*. 13(1), 192-199.
- Fishkin, James (2011). "Deliberative Democracy and Constitutions". *Social Philosophy and Policy*. 28(1), 242-260.
- Fuentes, Claudio (2011). "A Matter of the Few: Dynamics of Constitutional Change in Chile, 1990-2010". *Texas Law Review*. 89(7), 1741-1775.
- Habermas, Jürgen and Rehg, William (2001), "Constitutional Democracy: A Paradoxical Union of Contradictory Principles?". *Political Theory*. 29(6), 766-781.
- Heiss, Claudie and Suarez, Julieta (2024). "Constitution-Making in the 21st Century: Lessons from the Chilean Process". *Political Science & Politics*. 57(2), 282-285.
- Hilbink, Lisa (2021). "Constitutional Rewrite in Chile: Moving Toward a Social and Democratic Rule of Law?". *Hague Journal on the Rule of Law*. 13(4), 223-234.

- Hudson, Alexander (2021). "Political Parties and Public Participation in Constitution Making". *Comparative Politics*. 53(3), 501-524.
- Garcia, Jose Francisco (2024). "A Failed But Useful Constitution-Making Process: How Bachelet's Process Contributed to Constitution-Making in Chile". *Global Constitutionalism*. 13(1), 239-249.
- Ginsburg, Tom and Alvares, Isabel (2024). "It's the Procedures, Stupid: the Success and Failures of Chile's Constitutional Convention". *Global Constitutionalism*. 13(1), 182-191.
- Issacharoff, Samuel and Verdugo, Sergio (2023), "The Uncertain Future of Constitutional Democracy in the Era of Populism: Chile and Beyond". *University of Miami Law Review*, 78(1), 1-64.
- Kaufmann, Robert (2023a). "Third Time's A Charm?: Chile's Second Constituent Process". *VerfBlog*, 2023/12/11, <https://verfassungsblog.de/third-times-a-charm/>, (Erişim Tarihi: 21.11.2024).
- Kaufmann, Robert (2023b). "Chile or the Impossibility of a Constitution". *VerfBlog*, 2023/5/09, <https://verfassungsblog.de/chile-or-the-impossibility-of-a-constitution/>, (Erişim Tarihi: 12.11.2024).
- King, Phoebe (2013). *Neo-Bolivarian Constitutional Design. Social and Political Foundations of Constitutions*. (Ed. Galligan, D. and Versteeg M.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Klare, Karl (1998). "Culture and Transformative Constitutionalism". *Soth African Journal on Human Rights*. 14(1), 146-188.
- Kontacı, Ersoy (2023). "Demokratik Anayasa Yapım Teorisinin Krizi: Şili Deneyimi ve Düşündürdükleri". *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 13(1), 15-44.

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

- Landau, David and Dixon, Rosalind (2024). Utopian Constitutionalism in Chile. *Gloal Constitutionalism*. 13(19), 228-238.
- Landau, David (2019). Constituent Power and Constitution-Making in Latin America. Comparative Constitution-Making. (Ed. Lerner H. and Landau D.). Cheltnham: Edward Elgar Press.
- Landau, David (2013). "Constitution-Making Gone Wrong", *Alabama Law Review*. 64, 923-980.
- Larrain, Guillermo; Negretto, Gabriel and Voigt, Stefan (2023). "How Not to Write A Constitution: Lessons From Chile". *Public Choice*. 194, 233-247.
- Loughlin, Martin (2022). Against Constitutionalism. London: Harvard University Press.
- Negretto, Gabriel and Sanchez-Talanquer, Mariano (2021). "Constitutional Origins and Liberal Democracy: A Global Analysis, 1900-2015". *American Political Science Review*. 115(2), 522-536.
- Ninet, Antoni Abat (2021). Constitutional Crowdsourcing: Democratising Original and Derived Constituent Power in the Network Society. Cheltenham: Edward Elgar Press.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017). Chile Scan Report on Citizen Participation in the Constitutional Process. https://www.oecd.org/en/publications/chile-scan-report-on-the-citizen-participation-in-the-constitutional-process_fa0c9247-en.html, (Erişim Tarihi: 09.10.2024.)
- Özyurt, Davut (2025). "Şili'de Yeni Anayasa Yapım Süreci (2021-2022): Başarısızlığın Sebepleri ve Süreçten Alınacak Dersler". *Galatasaray Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1, 143-199.
- Planza, Valeriza and Sotomayor Valarezo, Patricia (2024). "Chile's failed constitutional intent: Polarization, fragmentation, haste and delegitimization". *Global Constitutionalism*. 13(1), 200-209.

- Piscopo, Jennifer and Siavelis, Peter (2023). "Chile's Constitutional Chaos". *Journal of Democracy*. 34(1), 141–155.
- Reuchamps, Min and Welp, Yanina (2023). *Deliberative Constitution Making: Opportunities and Challenges*. Oxfordshire: Routledge Press.
- Reyes-Housholder, Catherine; Suarez-Cao, Julieta and Arce- Riffo Javiera (2024). "The Puzzle of Chile's Resilient Support for Gender Parity". *PS: Political Science & Politics*. 57(2), 263–266.
- Ruiz-Tagle, Peter (2021). *Five Republics and One Tradition: A History of Constitutionalism in Chile 1810–2020*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siavelis, Peter; Heiss, Claudia; Navia, Patricio and Aucoin, Louis (2023). *Chile's Lessons and Failures in Writing a New Constitution*, 11.12.2023, <https://www.wbur.org/onpoint/2023/12/11/chiles-lessons-and-failures-in-writing-a-new-constitution>, (Erişim Tarihi: 23.11.2024).
- Skach, Cindy (2012). *Political Parties and the Constitution*. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. (Ed. Rosenfeld M. and Sajo, A.). Oxford: Oxford University Press.
- Suárez Delucchi, Adriana (2024). "The Chilean Constitutional Convention: An Exercise for the Pluriverse". *Global Studies Quarterly*. 4(3), 1-14.
- Uggla, Fredrik (2007). "For a Few Senators More?" Negotiating Constitutional Changes During Chile's Transition to Democracy". *Latin American Politics and Society*. 47(2), 51-75.
- Varol, Ozan (2014). *Temporary Constitutions*. *California Law Review*. 102(2), 409-464.
- Verdugo, Sergio and Garcia-Huidobro, Eugenio (2023). "How do Constitution-making Processes Fail? The Case of Chile's

Dr. Öğr. Üyesi Davut ÖZYURT

Constitutional Convention (2021-22)". *Global Constitutionasim*. 13(1), 154-167.

Verdugo, Sergio (2022). "The Paradox of Constitution-Making in Democratic Settings: A Tradeoff between Party Renewal and Political Representation?" *International Journal of Constitutional Law Blog*, 24 September 2022, <http://www.iconnectblog.com/2022/09/the-paradox-of-constitution-making-in-democratic-settings-a-tradeoff-between-party-renewal-and-political-representation>, (Erişim Tarihi: 07.11.2024).

Verdugo, Sergio and Prieto, Marcela (2021a). "The Dual Aversion of Chile's Constitution-making Process". *International Journal of Constitutional Law*. 19(1), 149-168.

Verdugo, Sergio and Prieto, Marcela (2021b). "How Political Narratives Affect the Self-Enforcing Nature of Interim Constitutions". *Hague Journal of Law*. 13, 265-293.

Verdugo, Sergio (2020). Chile's New Constitutional Experiment. *Quaderni Costituzionali*. 4, 842-845.

Wolff, Jonas (2012). *New Constitutions and the Transformation of Democracy in Bolivia and Ecuador. New Constitutionalism in Latin America: Promises and Practices*. Oxfordshire: Routledge Press.